

KURULUŞTAN 1980'LERE TÜRKİYE'DE POLİS AYGITINA ULUSLARARASILAŞMA SÜREÇLERİ ÜZERİNDEN BAKMAK

Funda HÜLAGÜ*

Gerek dünyada gerek Türkiye'de polis kurumunun temel nitelikleri ve bu niteliklerin dönüşümü genel olarak siyaset bilimleri alanının marjinerinde kalmıştır. Öte yandan polis, araştırma konusu edildiği nadir zamanlarda ait olduğu ülkenin o ülkeye özgü koşullarının ya da örneğin Türkiye'nin siyasi rejiminin doğrudan bir ürünü olarak görülmüştür. Makale, bu özgücü yaklaşımın 19. yüzyılda yeni yeni şekillenmekte olan modern polis kurumunun daha o dönemde hızlı bir uluslararası sistem müdahalesine maruz kaldığı gerçeğini ihmal ettiği refleksiyelle yola çıkmaktadır. Bu özgücülük handikabını aşmak için makalede önerilen temel yaklaşım polise uluslararasılaşma perspektifinden bakmaktır. Buna göre, polisi ve failliğini belirleyen onun yalnızca burjuva devletin dolayimsız bir uzantısı, devletin toplumu onunla şekillendirdiği işlevsel bir zor aygıtı olması değildir. Polisi belirleyen aynı zamanda o devletin ait olduğu uluslararası kapitalist sistemin kendini yeniden üretmesi için gerekli olan farklı ve kimi zaman çelişkili unsurları içselleştiren ve bunları koşullara uygun bir şekilde faaliyete sokan bir toplumsal biçim olmasıdır. Makale, bu temel hipotezi açıklamak için Türkiye vakasına odaklanacaktır. Türkiye vakası üzerinden, polisin uluslararasılaşmasının Türkiye'de kuruluşun 1980'lere aldığı ana örüntü örneklenmekte ve bu sayede hem Türkiye'deki polis teşkilatının doğasını şekillendiren kimi ana unsurlar hem de polisin uluslararasılaşması olgusu, polis aygıtları üzerindeki sonuçları bağlamında tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Polis, Devlet, Uluslararasılaşma, Zor diyalektiği, Cumhuriyet Polisi

Türkiye'de son yıllarda polis aygıtının siyasal rolü çok daha görünür hale geldi. Özellikle Ergenekon, KCK, Oda Tv gibi davalarda polisin rolü ve tutumu kamuoyunda tartışma konusu olmaya devam ediyor. Öte yandan, Türkiye'de polisin siyasal alandaki ağırlığına dair tartışmalar pek de yeni değil. Örneğin, Susurluk Skandalı'nın ardından Türkiye'de gazete yazarlarının ve sosyal bilimcilerin "Polis Partisi"¹ kavramını kullanmaya başladığı görülmektedir. Bugün olduğu gibi o yıllarda da, polisin siyasal yaşamda

* Arş. Gör. Dr. Mersin Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü. Katkılarından dolayı Doç. Dr. Pınar Bedirhanoğlu'na, Dr. Derya Göçer Akder'e ve her iki hakeme teşekkürlerimi sunarım.

¹ Bkz. Berberoğlu, Enis, "Polis partisi iktidara yürürken işine gelen hükümeti kullanıyor", *Hürriyet*, 09.07.1997 ve Bora, Tanıl, "Polis Partisi", *Birikim 141*, 2001, s. 8-10.

artan rolü Türkiye'nin iç siyaset dengelerinde aranmıştır. Şüphesiz ki Türkiye'nin özgül koşulları bu süreçleri belirlemiş ve belirlemeye de devam etmektedir. Yine örneğin, çok daha eski yıllarda yani 1960 darbesinin ardından, 1940'lı yıllarda hem solcuların hem de sağcılarının korkulu rüyası, yarım metre karelik işkence hücreleri “tabutlukların” mucidi olduğu iddia edilen ve sonraları CHP saflarında siyaset yapmış olan dönemin tanınmış İstanbul Emniyet Müdürü Ahmet Demir'in 1963 yılında emniyet genel müdürü olarak yeniden atanmasının sebebi CHP-DP çekişmesinde CHP'nin el üstünlüğü elde etmesi olarak görülmüş² ve belli ki bu yeniden atanma meselesi bir patronaj meselesi olarak okunmuştur. Polis aygıtları elbette kendilerine bağlı çalıştıkları hükümetler tarafından şekillendirilmeye açık kurumlardır. Öte yandan, polis şeflerinin genel olarak sermaye düzeni için ifade ettikleri önem düzen partilerinin birbirleriyle çekişmelerinin çok ötesinde bir yerlerde de aranabilir.³ Örneğin bu durumda, 1960 darbesinin ardından böyle bir polis şefinin tekrar atanması özel olarak o yıllarda Türkiye'nin kapitalist dünya düzenine eklemleme biçimiyle, genel anlamda da polisin sermaye düzeni tarafından içine yerleştirilmeye çalışıldığı misyonlarıyla neden ilgili olmasın?

Nitekim bir burjuva devlet organı olan polis aygıtının yerel toplumsal mücadelelerin belirleniminde olduğu kadar sistemik bir karakter taşıyacağına da düşünülmesi gerektiği, bize uluslararası ilişkiler disiplini tarafından sunulan teorik bir postüladır. Bu durumda, bir polis aygıtına rengini verenin yalnızca kendinden menkul bir devletin yine kendine özgü siyasi rejimi olduğunu düşünmek eksikli bir yaklaşım olacaktır. Polis aygıtı, aynı zamanda o devletin içine yerleştiği uluslararası kapitalist sistemin kendini yeniden üretmek için gereksinim duyduğu yöntemler, dayatmalar ve biçimlendirme çabalarıyla da yoğrulmuş olmalıdır. Bu temel varsayımdan yola çıkan makalenin ana amacı, polisin uluslararasılaşması olarak tariflediği sürecin Türkiye'deki somut siyasi-tarihsel yansımalarını keşfetmek, bunu yaparken de hem polisin uluslararasılaşma yaklaşımını inceltmeye çalışmak hem de Türkiye'de polisi şekillendiren

² Bali, Rıfat, *Tabutluklar, Sansaryan Han ve İki Emniyet Müdürü*, Libra Yayınları, İstanbul, 2011.

³ Polis şeflerinin, kapitalist düzende üstlendikleri farklı tarihsel misyonlar hakkında bkz. Emsley, C. ve Sphayer-Makov, H., *Police Detectives in History: 1750-1950*, Ashgate, England, 2006.

temel ögelere panoramik bir bakış atmaktır. Bu sebeple makale Türkiye'deki polis aygıtının kuruluştan 1990'lara kadar olan süreçte ne türden bir *ana* uluslararasılaşma örüntüsüne sahip olduğuna bakmaya çalışacaktır. Bu nedenle elinizdeki makale, temel olarak polisin Türkiye'deki siyasi ve toplumsal misyonlarının yani failliğinin şekillenme ve yeniden yapılanma süreçleri tartışılırken kullanılacak mütevazı bir yöntem önerisi sunmaktadır. Bunun için polisin üzerinde etken olan iç dinamikleri dolayımlayan ve verili literatürde ihmal edilen yapısal bir öge, *uluslararasılaşma* olabildiğince öne çıkarılmaya çalışılacaktır. Ancak makalede uluslararasılaşma, yaygın olduğu şekliyle uluslararası alandan ulusal alana kimi araçlarla (literatürde kullanılan tabiriyle transmisyon kayışlarıyla) model ya da normlar ihraç edilmesi işi olarak görülmemektedir. Böylesi pratiklerin varlığını reddetmemekle beraber, uluslararasılaşma perspektifi dışarıdan içeriye aktarılan bir pratiğe değil daha ziyade bir devlet aygıtının içeriden dışarıya doğru kanat açma eğilime, bu aygıtı mümkün olduğunca ulusal siyasal alanın ve dolayısıyla ulusal ölçekteki toplumsal mücadelelerin etkilerinden özgürleştirme arzuna işaret eder.

NEDEN ULUSLARARASI LAŞMA?

Devletin uluslararasılaşması tartışmaları, özellikle 1990 sonrasında küresel neoliberal yeniden yapılandırma tartışmaları bağlamında ele alınırlar. 1990 sonrasında devletin uluslararasılaşmasının devletin birçok kurumunu siyasi alanın etkilerinden *özerkleştirmeye* ve bu anlamda "siyaset alanı dışılaştırmaya" çalıştığı iddiası küreselleşme konusundaki eleştirel araştırmaların ortak noktalarından birisidir.⁴ Öte yandan devletin uluslararasılaşması tartışmalarını 1990'lardan önceki tarihlere götüren çok önemli araştırmacılar da vardır. Robert Cox bunların başında gelmektedir.⁵ Ancak Cox, bu

⁴ Örneğin bkz. Burnham, Peter, "The Politics of Economic Management in the 1990s", *New Political Economy*, Vol. 4, No. 1, March, 1999, s. 37-54. Ancak bu ve benzeri çalışmalar, devletin uluslararasılaşması tartışmalarında devletin zor aygıtlarını tamamıyla ihmal eder ve neredeyse yalnızca devletin iktisadi aygıtlarına (örneğin merkez bankası ya da hazine) odaklanırlar.

⁵ Cox, Robert, "Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory", *Millenium: Journal of International Studies*, 10, 1981, s. 126-155. Cox, devletin uluslararasılaşması kavramıyla temel olarak dünyadaki hegemonik gücün ya da güçlerin yarattığı siyasi ve iktisadi ideolojik birliğin sonucunda devletlerin kimi sorumluluklarının bu güçler tarafından oluşturulan uluslararası rejimlerce yeniden belirlendiğini ya da uluslararası kurumlara havale edildiğini ve

süreci en fazla 1945'e, yani 2. Dünya Savaşı'nın sonlanmasının ardından kurulan Bretton Woods kurumlarının egemenliğinin başladığı ana kadar götürmektedir. Oysa bu makale, polisin uluslararasılaşmasına bakarken devletin aslında 20. yüzyılın ortalarından çok daha önce, henüz 19. yüzyıldan itibaren bir tür uluslararasılaşma örüntüsüne sahip olduğu hipotezine yaslanmaktadır. Böyle bir önermenin test edilmesi için makalede Türkiye'de "Cumhuriyet polisi"nin kuruluş döneminden 1990'ların başında Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla beraber dünyada polis kurumunun önceki dönemlerden farklılık gösteren bir uluslararasılaşma ve yeniden yapılanma sürecine girdiği döneme kadar geçen süreç mercek altına yatırılacak ve polisin uluslararasılaşmasının Türkiye'deki sermaye düzeni açısından ne anlam(lar)a geldiği sorusu cevaplandırılmaya çalışılacaktır. Makale, 1990 sonrası polisteki dönüşüme odaklanmamaktadır çünkü 1990 dönemeci, Sovyetlerin dağılmasının ardından güvenlik aygıtlarının yeniden yapılandırılmasında 1980'lerinkinden farklılaştırılmış bir neoliberal ideolojiyi uygulamaya koymuştur. Bu nedenle 1990 ve sonrası polisin uluslararasılaşması örüntüsünde yeni bir evreye tekabül eder ve ayrı bir çalışmanın konusudur.⁶

Öte taraftan Türkiye'de güvenlik aygıtlarının siyasi rolü konusu genellikle Türkiye'de asker/ordu çalışmalarında irdelenmektedir.⁷

bunun sonucunda kapitalist devletin mimarisinde köklü değişiklikler yaşandığını, örneğin kimi devlet kurumlarının diğerleri aleyhine güç kazandığını beyan eder.

⁶ 1980'li yıllarda neoliberalizmin dünya çapında egemen iktisadi ve siyasi yönetim yaklaşımı olmasıyla, polis kurumlarında köklü değişiklikler yaşanmaya başlamıştır. Bu konu üzerine yapılmış bir inceleme için bkz. Berksoy, Biriz, "Neoliberalizm ve Toplumsalın Yeniden Kurgulanması: 1980 sonrası Batı'da ve Türkiye'de Polis Teşkilatları ve Geçirdikleri Yapısal Dönüşüm", *Toplum ve Bilim*, 109, 2007, s. 35-65. Ancak öyle görünmektedir ki bu değişikliklere son halini veren 1990'larda dünyada sosyalizmin kaybetmesi olmuştur. Zira bu tarihten itibaren dünyanın birçok yerinde Güvenlik Sektörü Reformu olarak adlandırılan süreç bağlamında polis reformu hızla işleme konulmuştur. 1990'ların aynı zamanda devletin neredeyse bir asırlık güvenlik örgütlenmesinde neden yeni bir evreye denk düştüğünü hakkında önemli bir tartışma için bkz. Zedner, Lucia, "Policing Before and After The Police", *British Journal of Criminology*, 46, 2006, s. 78-96. Ayrıca 1990 sonrası polis reformuna dair detaylı bir inceleme için bkz. Hülalü, Funda, Restoring Class Power over the Police: The Role of the International in Neoliberal Police Reform in Turkey, *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, ODTÜ, Ankara, 2011.

⁷ Burada kapsamlı bir liste sunmanın imkânsızlığını göz önünde tutarak, bu konuda detaylı ve öğretici bir inceleme makalesi için bkz. Akça, İsmet ve Paker, Evren, "Ordu ve Güvenlik Siyasetine dair bir Değerlendirme", *Türkiye'de Ordu, Devlet ve Güvenlik Siyaset*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010, s. 1-32.

Polis konusuna gelindiğinde, polisin toplumsal misyonuna işaret eden kimi öncü çalışmaların haricinde genel bir sessizliğin hâkim olduğu söylenebilir.⁸ Elinizdeki çalışma bir polis tarihi çalışması gerçekleştirmek ya da polisin toplumsal alandaki misyonlarının çeşitliliğine işaret etmekten ziyade polisin devlet mimarisindeki yeri-ne (ve makale sınırları el verdiğince polisin uluslararasılaşma bağla-mında şekillenen siyasi rolüne) uluslararasılaşma perspektifi üzerin-den odaklanmaktadır.⁹ Bu aslında, polise odaklanan bir çalışmanın

⁸ Türkiye’de polis konusunda kuşkusuz en önemli araştırmalardan bir tanesi için bkz. Ergut, Ferdan, *Modern Devlet ve Polis: Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Toplum-sal Denetimin Diyalektiği*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004. Ergut’un polisin çift yönlü yapısına yaptığı vurgu, polis çalışmaları için önemli bir vurgudur. Çift yapılı modern polis aygıtı, burjuva kamu düzeninin yani kapitalizmdeki tahakküm koşullarının inşa ve uygulanmasında rol oynadığı kadar, bu düzende evrensellik arz eden siyasi hakların da bir sembolüdür. Türkiye’de polis konusunda eleştirel bir diğer araştırma için bkz. Berksoy, Biriz, *The Policing of Social Discontent and the Construction of the Social Body: Mapping the Expansion and Militarization of the Police Organization in Turkey in the Post-1980 Period*, *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul, 2007. Berksoy’un, polis aygıtının toplumsalın inşasında oynadığı rolü betimlerken Türkiye’de özellikle 1980’le beraber kapitalist birikim rejiminde yaşanan dönüşümle polislik politikaları arasında kurduğu bağ önemlidir. Türkiye’de toplumsal olay polisliği üzerinden yapılan bir diğer eleştirel polis çalışması için bkz. Uysal, Ayşen, “Cop Gölgesinde Politika: Türkiye’de Toplumsal Olay Polisliği ve Sokak Eylemleri”, *Mülkiye Dergisi*, 253, 2006, s. 79-95.

⁹ Polisin siyaset sahnesinde oynadığı role ilişkin kapsayıcı bir tarifi David Bayley henüz 1985 yılında yapar. Bkz. Bayley, David, *Patterns of Policing: A Comparative International Analysis*. Rutgers University Press, New Brunswick, 1985. Bayley, polis kurumunun, siyaset hayatını genel olarak altı değişik biçimde belirlediğini söyler. Bunlardan ilki polisin tutuklama, gözaltı vb. yöntemlerle kimin siyaset yapıp kimin yapamayacağını belirleme gücüdür. İkincisi, polise birçok ülkede kimi siyasi süreçlerin açık bir şekilde düzenlenmesinde yetki verilmesidir. Bayley, buna bir örnek olarak oy sandıklarının polise zimmetlenmesini gösterir. Polisin siyasete müdahale araçlarından bir üçüncüsü, hükümetler şiddet içeren bir muhalefetle karşılaştıklarında polisin hükümetlerin yanında ya da karşısında durup durmayacağı meselesidir. Örneğin, 1789’da Bastille zindanı kitleler tarafından kuşatılırken ve 1851’deki Napolyon Bonapart’ın o malum darbesinde, bu her iki olayda da polis aygıtının aldığı birbirine zıt siyasi pozisyonlar devrimci dönüşümler tarihinde oldukça önemli olmuştur.

Bayley’in polisin siyaset alanına müdahale biçimlerinden birisi olarak tanımladığı dördüncü unsuru istihbarat ve provokasyon faaliyetleri oluşturur. Türkiye tarihi açısından okuyuculara oldukça tanıdık gelecek bu unsuru, Bayley’in sıralamasında polisin hükümetlerin siyaset yapım süreçlerine yasal olarak dâhil olması izler. Tarihte oldukça ünlenmiş polis şeflerinin yanı sıra kimi polis federasyonları ya da örgütlerinin de siyaset yapım süreçlerine açık bir şekilde dahil oldukları, siyasi kampanyalar düzenledikleri bilinmektedir. Polis müdahaleciliğinin son biçimi olarak Bayley, polisin bir politikanın uygulanması konusunda sahip olduğu

kimi metodolojik hataları üretmesinin önüne geçmek için de alınmış bir önlem olarak görülmelidir. Şimdiye kadar polis çoğunlukla toplumsal alanda sebep olduğu dönüşümler bağlamında, eleştirel polis kuramları literatüründe pek sık dile getirildiği biçimiyle “domestik misyonerliği” üzerinden ele alınmıştır.¹⁰ Bu kavramsallaştırmanın da işaret ettiği anlamıyla polis yoksullar karşısında burjuva kentin bekçisi, işçi sınıfının terbiyecisi, insan hareketliliğinin düzenleyicisidir. Diğer bir deyişle, polis, alt sınıflara kapitalist toplumun gereksinimlerine göre şekil veren ve sömürge valilerinin uygarlık götürme/uygarlık misyonerliği adı altında deniz-aşırı sömürgelerde uyguladıkları şiddet ve zor pratiklerini bu sefer bizzat sömürgeci metropollerde yani evde hayata geçiren bir misyoner aygıt olması üzerinden eleştirel çalışmaların konusu olmuştur.¹¹ Bu türlü bir odaklanmanın yarattığı kimi teorik ve dolayısıyla metodolojik kaymalar vardır. Bunların en belirleyici olanını, polis eşittir devlet o da eşittir şiddet şeklindeki indirgeme olarak okumak mümkündür. Polis bir araç olarak heyula bir devlet adına eyleyen, bu açıdan da kendisini yaratan toplumsal biçimin gündemden uzaklaştığı bir yapı olarak görülmeye başlanır. Diğer bir deyişle, polis taşlaşdırılır, en iyi ihtimalle de leviathanın kölesidir zaten, onun topluma en yakın konumdaki organik kolu, bacağıdır. Peki, bu metodolojik sapma risklerini bertaraf edecek bir yaklaşımın olanakları nerede aranmalıdır?

Giriş kısmında da beyan edildiği üzere, polise uluslararasılaşma bağlamında bakmak bu makalede verimli bir alan olarak tarif edilmektedir. Aslında devletin ve dolayısıyla bir devlet aygıtı olarak polisin uluslararasılaşması, üzerine çalışılabilecek ek bir gündem değil, devlet çalışmalarının onsuz yapamayacakları ve en iyi ihti-

gizil güce işaret eder. En nihayetinde kanunları uygulayan ya da kuralların defterden hayata geçmesini sağlayan polisin kendisidir.

¹⁰ Storch, Robert, “The Policeman as Domestic Missionary: Urban Discipline and Popular Culture in Northern England, 1850-1880”, *Journal of Social History*, 9, 1976, s. 481-509. Polisin toplumsal alandaki çeşitli misyonları -fırınların denetlenmesinden, ayaşların denetimine varana kadar- hakkında detaylı bir çalışma için bkz. Neocleous, Mark, *Toplumsal Düzenin İnşası: Polis Erkinin Eleştirel Teorisi*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2006.

¹¹ Polis çalışmalarındaki hâkim eleştirel gelenek örnekleri için bkz. Storch, R., “The plague of the blue locusts: police reform and popular resistance in Northern England, 1840-57”, *International Review of Social History*, 20, 1975, s. 61-90 ve Robinson, C. D., *Ideology as History: A Look at the Way Some English Police Historians Look at the Police*, *Policing Volume I*, (Ed. Robert Reiner), Aldershot, Dartmouth, 1996, s. 83-97.

malle onsuz yapılan tespitlerde her zaman yanılığın payının yüksek olacağı bir alandır. Çok şaşırtıcı gelebilir ancak tarihsel sosyoloji gibi gerçekleri, olguları ve kavramları tarihselleştirme refleksinin en önde olduğu bir akımın öncüleri dahi, uluslararasılaşmayı ikincil (sonradan olan ve bu nedenle ayıklanabilir) bir olgu olarak gördükleri anda *tarihsiz* bir devlet algısının kurbanı haline gelmektedirler.¹²

Böylesi bir devlet algısının sonucunda devletlerin doğaları arasındaki farklar kabalaştırılır ve kategorik hale getirilir. Nitekim İngiltere-Fransa devlet geleneklerinin farkına dair yapılan vurguların da böyle bir işlevi vardır. Devletin uluslararasılaşmasını tabi/bağımlı bir olgu olarak görmek, Anglosakson ve Kıta Avrupası arasındaki farkı gereğinden fazla öne çıkarır, bu nedenle ortaklıkların sahip olduğu birçok potansiyel görmezden gelinir. Böyle bir ayrımın polis çalışmaları alanında da doğrudan bir karşılığı vardır. Kıta Avrupası modelinin otoriterliği karşısına Anglosakson geleneğin liberalliği yerleştirilmektedir. Bu ayrım söylemsel düzeyde her zaman kimi işlevler görür. Örneğin, 19. yüzyılın ortalarında İngiltere’de yapılan polis reformunda egemen sınıf sözcüleri tarafından kullanılan ideolojik bir öge, “Bizim anayasamızda Fransız polisi gibi bir kurumun asla yeri yoktur. Birçok yabancı, bir Fransız polis şefine özgürlüğünü kaptırmaktansa bir İngiliz hırsızının hafızasını çalmasını tercih eder” olmuştur.¹³ Oysaki, restorasyon Fransası’nda Bonapartizmin, yani Napolyon’un şahsında kurduğu diktatoryal düzenin asli unsurların birisi Paris’teki polisin, İngiltere Metropolitan polisinin aynasında yeniden yapılandırılması olacaktır. İngiltere polisinin çekiciliği ise onun sivil/anti-despotik karakterinde değil, “1848’de Avrupa’yı kasıp kavuran burjuva devrimlerinden kaçabilmesinde yatar”¹⁴

Türkiye’deki üst-yapı çalışmaları da bu kategorizasyona kurban edilmekte, devlete Mann’cı yaklaşım hâkim görüş haline gelmektedir.¹⁵ Türkiye’de devlet toplumsal temelleri olan bir mahiyet olarak

¹² Burjuva devlet ve uluslararasılaşma hakkında teorik bir inceleme için bkz. Teschke, Benno, “Bourgeois Revolution, State Formation and the Absence of the International”, *Historical Materialism*, 13 (2), 2005, s.3-26.

¹³ Alıntı için bkz. Rawlings, P., *Policing: A Short History*, Willan Publishing, ABD, 2002, s. 72.

¹⁴ Emsley, Clive, “The birth and development of the police”, T. Newburn (Ed.). *Handbook of Policing*, Willan Publishing, Birleşik Krallık, 2003, s. 72.

¹⁵ Devlet aygıtları çalışmalarına, Mann’ın devletin alt-yapısal gücü kavramı dam-

değil, kendinden menkul bir yaratık olarak görülmektedir. İşin ilginç yanı, bugün *polis entelektüelleri* de Türkiye’deki devleti böylesi bir yaratık olarak tariflemekte, polis aygıtını da bu yaratığa nazaran “halka daha yakın olduğu” (bunun altını dolduran teorik iddia da şudur polis devletin halka en yakın uzvu olması nedeniyle halka en çok benzeyen organdır) iddiası üzerinden ayrıştırabilmektedir.¹⁶ Nihayetinde devletin uluslararasılaşmasının sosyal bilimler alanında ikincil bir mevzu olarak değerlendirilmesi bir süre sonra ideolojik bir görev görmektedir.¹⁷ Peki, bir devlet aygıtı olan polisin uluslararasılaşmasından tam olarak kast edilen nedir?

POLİSİN ULUSLARARASILAŞMASI NEDİR?

Modern polisin uluslararasılaşması, 19. yüzyılın ortalarında modern polisin kurulması ile eşlenik yürümüş bir süreçtir. Devrimci yılların polis aygıtını devrimin yaydığı evrensel (özgürlük, eşitlik ve kardeşlik) değerler üzerinden şekillendirmeye başladığı süreçle, Avrupa’daki 1848 burjuva devrimleri ve 1871 Paris Komünü’nün egemen sınıflarda işçi sınıfına karşı bıraktığı öfke nöbeti birlikte yürümüştür. Burjuva devrimlerinin çocuğu olan burjuva devlet biçiminin bir aygıtı olan modern polisin üzerine yaslandığı kurucu ilke, şiddetin meşru tekelidir. Devletlerin şiddet konusunda mutlak bir tekele sahip olmadıkları önemli bir bilgi olmakla beraber, bu ilkenin açtığı alan bağımlı sınıfların da evrensel kolluk uygulamasından faydalanmasını sağlamıştır. Diğer bir deyişle, özel polislik uygulamasının yerini şiddet tekeli bağlamında kamu polisliğinin alması, polisle sermaye sınıfı arasındaki ilişkinin özel polislik dönemindeki gibi dolaylımsız olmasını engellemiş, polis üzerine toplumsal mü-

gasını vurur. Buna göre, aygıtların topluma nüfuz edebilme kapasitelerinin ölçülmesi başat sorunsaldır. Böylesi bir durum, devlet-toplum ilişkisini bir ikilik şeklinde kurgulamaya ve bu ikilinin birbirlerine dışsal iki yapı olduğu (örn. merkez-çevre) önkabulünü üretmeye sebep olur. Türkiye’deki devletin zor aygıtlarını Micheal Mann’ın sunduğu teorik çerçeve bağlamında değerlendiren çalışmalara örnek olarak bkz. Jacoby, Tim, “Semi-Authoritarian Incorporation and Autocratic Militarism in Turkey”, *Development and Change*, 36 (4), 2005, s. 641-665.

¹⁶ Türkiye’deki “devlet geleneğini” polis yanlısı bir bakış açısından eleştiren ve polisin halka yakınlaşması konusunu dert edinen çalışmalara örnek olarak bkz. Çevik, Hasan Hüseyin ve Gökse, T., *Türkiye’de Devlet, Toplum ve Polis*, Seçkin, Ankara, 2002.

¹⁷ Devlet konusunda indirgemeci yaklaşımların sergiledikleri liberal-kurumsalcı ideolojik tavır konusunda detaylı bir eleştiri için bkz. Yalman, Galip, *Transition to Neoliberalism: The Case of Turkey in the 1980s*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Press, İstanbul, 2009.

cadelelerin ilerici kazanımlarının izinin düşmesini sağlamıştır. Öte taraftan, böylesi bir yapılanmanın ve hak genişlemesinin karşısına aniden 1848 ve 1871 yıllarının burjuva sınıfı öfkesi çıkacaktır. Polis, düzenin polisi haline getirilecektir. Liang, devrimler çağında polisin Avrupa'daki devletler sisteminin bir bütün olarak tüm savaş ve devrimlerden olabilecek en az sıkıntıyla çıkmasına imkân verdiğini söylemektedir.¹⁸

Bu bağlamda, 19. yüzyılın ortalarında kurulan kamu polisi, özellikle Avrupa'da yükselen işçi hareketini ve enternasyonalleşen sosyalizm fikrini karşısına alır. Hatta öyle ki, 1871'deki Komün deneyiminin ardından Almanya, Fransa'yı "Alman ordusunun Paris'teki düzensizlikleri sonsuza kadar Fransa'nın iç meselesi olarak görmeyeceğini" söyleyerek tehdit eder.¹⁹ Bu dönemde, sosyalistleri kendi ülkelerinde mülteci olarak barındıran devletler bir an önce polislik faaliyetlerinde Avrupa'daki sermaye düzenine ayak uydurmaya davet edilirler. Hatta bunu gerçekleştirmeyenler, uluslararası bir müdahale tehdidiyle de karşı karşıya bırakılırlar. Britanyalı bir büyükelçinin şu sözleri bu konuda oldukça öğreticidir:

Değerli çalışma arkadaşım, ne yazık ki sizin İsviçre polisiniz gerçek bir skandal! Anarşistleri koruyor... Böylelerine karşı ancak *Orta Çağ usulü* cezalandırma yöntemi kullanmalısınız... Eğer bir an önce yasalarınızı değiştirmezseniz, uluslararası bir müdahaleyle karşı karşıya gelme riskini taşırsınız. Bizim de polisimiz bir zamanlar mükemmel değildi, ancak bizler onu büyük ölçüde geliştirdik [italikler eklenmiştir].²⁰

Polis hem içeride hem dışarıda ulus-devletlerin güvenliğinden sorumlu tutulur ve bir ülkenin polislerinin diğer ülkenin topraklarında *düşman* avına çıkması olağan bir iş tanımı haline gelir. Bir ülkeye kimin girip kimin giremeyeceğini belirlemeye başlayan bizzat polis aygıtı olur. Böylece polis giderek onu belirleyen toplumsal ilişkilerin gücünden uluslararasılaşmadan aldığı güçle özerkleşme eğilimini taşır ve hatta uluslararasılaşma, kapitalist sistemde ona biçim veren toplumsal mücadelelerin (işçi sınıfının ilerici talepleri gibi) etkisinden sistem lehine daha da özerk kılınmasını sağlar. Hâlihazırda

¹⁸ Liang, H. H., *The rise of modern police and the European state system from Metternich to the Second World War*, Cambridge University Press, New York, 1992.

¹⁹ Liang, a. g. k., s. 85.

²⁰ Liang'da alıntılanan Rumbold, a. g. k., s. 160.

kendinin kaynağını aldığı emekçi sınıflara yabancılaşmış bir biçim olan polis, uluslararasılaşmayla “ikinci kerte bir yabancılaşma” yaşar.²¹

Aynı dönemde anarşizmin özellikle devlet liderlerini hedef alan mücadele biçimi de yönetici sınıflar açısından ciddi bir sıkıntı yaratır. Anarşizmle arasına uluslararası alanda bir polis işbirliğini koymak isteyen yönetici sınıflar, henüz ayakları üzerinde durmaya çalışan yeni modern polisin, *tarih öncesini* de yeniden göreve çağırılmış olurlar. Bismarck döneminde “imparator katillerine” ya da “egemenlerin hayatlarına kast edenlere” karşı çıkarılan “anti- Sosyalist Yasa” Kıta Avrupası’nda hem devletlerarası güç dengesini hem de polislik stratejilerini bir dönüşüme uğrattır. Diğer bir deyişle, polisle yönetici sınıflar arasında, özellikle 1789’da modern siyaset alanının kurulmasıyla konulmaya başlayan dolaylımlar, yani polisin feodal dönemdeki gibi siyasi sınıfların doğrudan bir aracı değil tüm kitlelere ait evrensel bir aygıt olarak yeniden inşa edilmesi ilkesi, bu süreçte giderek daha fazla erozyona uğrar.

Özetle, yeni polisin kuruluşuna içkin olan ve siyaset alanının genişlemesine mahal veren devrimci değerler karşısında, polisin uluslararasılaşması egemen sınıflar lehine bunun bir pan- zehiri ol-

²¹ Ruppert, Mark, “Alienation, Capitalism and the Interstate System: Toward a Marxian/Gramscian Critique of IPE”, *Gramsci, Historical Materialism, and International Relations*, Cambridge University Press, Cambridge, 1993, s. 67-92. Mark Rupert tarafından İngilizce’de “second order alienation” olarak kullanılan bu kavram, burada içeriği değiştirilerek kullanılmaktadır. Rupert, devletler sistemini tanımlamak için kullandığı bu kavramda, hâlihazırda kendi toplumsal tabanına yabancılaşmış bir biçim olan devletin diğer yabancılaşmış devletlerle kurduğu ilişkilerin ikinci aşamada kurulan yeni bir yabancılaşma oluşuna işaret eder. Bu metindeyse kavram, yabancılaşmış bir devletin uluslararasılaşmasıyla yalnız diğer devletlere ve o devletlerin halklarına değil bizzat kendi toplumsal biçimine de bir kez daha yabancılaşması anlamında kullanılmaktadır. Diğer bir deyişle, kapitalist devletin üzerinde temellendiği ekonomi-siyaset ayrımı, hâlihazırda bir tür yabancılaşma anlamına gelir çünkü bu ayrım nedeniyle ekonomi alanının da aslında siyasi ilişkiler içerdiği gerçeği üzerine perde çekilmiş olur. Detaylı bir tartışma için bkz. Wood, Ellen Meiksins, *Democracy Against Capitalism*, Cambridge University Press, Birleşik Krallık, 1995. Böylesi bir devletin, uluslararasılaşması, bu yabancılaşmayı daha da perçinler çünkü ekonomi siyaset ayrımının aslında bir görüngü olduğunu söylemenin, yani piyasa alanındaki ilişkilerin aslında birer sömürü ilişkisi olduğunu söylemenin imkânları daha da azalır. Devlet sırtını yalnızca evdeki yabancılaşmaya değil aynı zamanda uluslararası kapitalist sistemin ona sağladığı desteğe de yaslar. Diğer bir deyişle, yabancılaşmış bir biçim olan devlet, uluslararasılaşma yoluyla sermaye iktidarını daha da kuvvetlendirmiş olur.

muştur. Polisin uluslararasılaşması, 1789 sonrasında tasdik olunan evrensel değerlerin ve buna bağlı olarak şekillenen kitlelere açık modern siyaset alanının geriletilmesinin bir aracı ve süreci haline gelmiştir. Britanyalı büyükelçinin sözlerindeki gibi, polisi 1789 ve sonrasında yarattığı itkiyle şekillendiren devrimci izler sönümlenmeye yüz tutmuş, yerini Orta Çağ'ın usulleri almaya başlamıştır.

Tüm bu tarihsel süreçten de çıkarılacağı üzere, genel anlamıyla polisin uluslararasılaşması polisin *toplumsal formuna* biçim veren zor diyalektiğine doğrudan bir müdahaledir.²² Zor diyalektiğinin kaynağı temel olarak burjuva düzende devletin temsil ettiği tümellik iddiasıyla sahip olduğu tikel itkiler arasındaki çelişkide yatar.²³ Devlet bir yandan burjuva düzenin tüm şiddetinin onda yoğunlaştığı/toplaştığı bir aygıttır. Öte yandan da ondaki bu burjuva sınıfı özütü, devletin sınıflarüstü bir aygıt olduğu iddiasıyla değililir. Polis aygıtı da işte bu çelişkinin bir ürünüdür ve bünyesinde barındırdığı tüm tümellik unsurları bir yandan da burjuvazinin zorunlu olarak bağımlı sınıflara verdiği bir ödündür. Ulusal ölçekte bu ödünlerin geri alınması çok daha zorken, polis aygıtının uluslararasılaşması burjuvazinin bu açmazını (elbette mutlak anlamda değil) aşmasına yarar. Diğer bir deyişle, polisin uluslararasılaşması zor diyalektiğinin hâlihazırda asimetrik anlamda güçlü olan tikel kutbunu diğeri aleyhine çok daha fazla güçlendirir. Polisin uluslararasılaşması burjuva düzeninin yapısal olarak *ulusal ölçekte* emekçi sınıflara açtığı siyasal alanın *uluslararası ölçek sayesinde* geri alınma eğilimi şeklinde okunabilir.

Özetle, uluslararasılaşma, devlet aygıtlarının biçimlerine doğrudan bir müdahale, bu biçimlere şekil veren toplumsal mücadelelerin zeminini değiştirme sürecidir. Bu nedenle ulusal ile uluslararası arasındaki ilişki mekanik değil diyalektiktir. Diğer bir deyişle, uluslararasılaşma, dışarıdan içeriye ya da yukarıdan aşağıya bir müdahale olmaktan ziyade, içeriğin dışarıya ya da alt ölçeğin üst ölçeğe doğru yol alması, bir toplumsal biçimin yerleşik olduğu toplumsal zeminden soyutlanması olarak görülmelidir.

²² Burada detaylı bir şekilde ele alınmamakla beraber, makalede burjuva devletin bir aygıtı olan polis, sınıf mücadelelerinin şekil verdiği bir sosyal biçim, toplumsal bir form olarak değerlendirilmektedir. Form analizi hakkında detaylı bir inceleme için bkz. Bonefeld, Werner, "Social Constitution and Form of the Capitalist State", *Open Marxism Vol. 1*, (Ed. Bonefeld- Gunn), Pluto, Londra.

²³ Hoffman, J., *The Gramscian Challenge: Coercion and Consent in Marxist Political Theory*, Basil Blackwell, Büyük Britanya, 1984.

Sonuç olarak, öyle görünmektedir ki kapitalizmde iş gören polis aygıtları yalnızca tekil bir devletin değil o devletin içinde yer aldığı uluslararası devletler hiyerarşisinin de polis aygıtlarıdır. Bu nedenle, bir burjuva devlet aygıtı olan polis aygıtının uluslararası kapitalist sistemin bir aktörü olarak sürekli bir biçimde yeniden üretilmesinin bir koşulu bu aygıtın yerel toplumsal mücadele dinamiklerinden *görelî olarak özerkleştirilmesinde* ya da polis aygıtına biçim veren bu iç dinamiklerin kimilerinin diğerleri aleyhine gelişebileceği uygun ortamın yaratılmasında yatar. Bu açıdan bakıldığında bir burjuva devlet aygıtı olan polisin uluslararasılaşmasına odaklanmak, polis organizasyonlarının devlet aygıtlarının toplam mimarisinde kapladıkları alanı ve/veya siyasi rollerini anlamının/ölçmenin önemli bir yöntemi olarak görülebilir.

OSMANLI'DA YENİ POLİSİN İNŞASI

İlerleyen satırlar, yukarıda resmedilen tarihsel ve teorik eğilimin Türkiye'de cumhuriyet döneminin farklı tarihsel uğraklarında nasıl şekillendiğinin bir hikâyesidir. Polisin uluslararasılaşması, polisin sistemik yanının güçlendirilmesiyle birlikte Türkiye'de burjuva düzeninin sermaye lehine daha fazla güçlendirilmesi/sağlamlaştırılması anlamına gelebilmektedir. Bu da siyaset alanının daraltılması ve toplumsal mücadelelerin bir hedefi haline gelmekten yani siyasi erişim potansiyelinden çıkarılması anlamına gelmektedir. Üstelik uluslararasılaşan polisin evdeki manevra alanı genişler, siyaset sahnesinde oynadığı rolü geliştirme imkânı oluşur.

Ancak şu da hatırlatılmalıdır ki, Türkiye'de Cumhuriyet'in devraldığı polis Osmanlı döneminin polisidir ve bu polisin kuruluşu elbette Avrupalı emsallerinden farklıdır. Fakat bu farklılık, bu makede geç modernleşmenin devlet aygıtının yukarıdan inşası olarak okunduğu biçimiyle değerlendirilmemektedir. Farklılık, Osmanlı İmparatorluğu'nda kurulan polisin uluslararasılaşmasının henüz Türkiye'de burjuva devleti inşa edilmeden çok daha önce ona özgü kimi gerilimleri bu topraklara taşınması olarak görülmelidir. Diğer bir deyişle Osmanlı'da polisin uluslararasılaşarak inşa edilmesi onun hâlihazırda polisin oluşumuna dair kimi süreçleri değil, sonuçları içselleştirmesine sebep olmuştur. Bunlardan en çok öne çıkanlardan bir tanesi, polisin uluslararası sistemin ihtiyaçlarına cevap verecek biçimde şekillendirilmesidir.²⁴

²⁴ Buna bir örnek, General Valentine Baker'ın Osmanlı'da iç güvenlik yönetiminin nasıl tesis edilmesi gerektiği konusunda bir çalışma yapmak üzere İngiltere'den

Hal böyle olunca, Osmanlı İmparatorluğu'nda polisin ilk olarak Polis Meclisi adıyla 1845'te birçok yabancı büyükelçiliğin ve konsolosluğun bulunduğu ve aynı zamanda birçok yabancı tüccarın yaşadığı Beyoğlu- Galata bölgesinde kurulması üzerine düşünmek önemli görünmektedir.²⁵ Dönemin yöneticilerinin, Avrupa'da dışarıdan bir müdahale gerekçesi olarak dillendirilmeye başlanan iç düzensizlik, polislik faaliyetlerinin aksamaması gibi bir bahaneyle Osmanlı Devleti'ne yapılacak olası bir müdahaleye karşı stratejik bir adım attıkları düşünülebilir. Ancak polisin kurulması elbette *göstermelik* bir iş olarak görülmemelidir. Aksine böylesi bir bağlamda kurulan polisin hedefinde pek tabii ki kamu düzenini bozacağı düşünülen amele eylemleri bulunmaktadır.²⁶

Avrupa'da dönemin yaygın *düşmanı* anarşistlere karşı mücadele, Abdülhamit tarafından da muhaliflerini bastırma konusunda örnek alınmış olsa gerek ki, anarşist gruplara karşı başarısıyla ünlenmiş Fransız polis Lefoullon, "Sultan'ın Özel Polis Şefi" lakabıyla Osmanlı'da Polis Müfettiş-i Umumisi ve Zaptiye Nezareti Müşaviri görevlerinde bulunur.²⁷ Anarşistler, daha önce söylendiği üzere dönemin Avrupası'nda yeni/modern polisin uluslararasılaşmasına temel dinamiği sağlamışlardır. Anarşistlerin, siyasi liderlere karşı düzenledikleri suikastlar, birçoklarının kâbusu haline gelir. Lefoullon gibi bir reformcunun oturduğu yer tam da burasıdır. 1848'den sonra karşı-devrimcilik şiarıyla yeniden örülen Avrupa devletler sisteminin önemli polis şeflerinden birisinin Osmanlı'ya çağırılması, polisin Osmanlı devletinde henüz kurulmaya başladığı dönemde böyle bir misyona doğduğunu gösterir. Lefoullon görevli olduğu dönemde

davet edilmesidir. Sönmez, A., "Jandarma Teşkilatının Kuruluşu Sürecinde Baker Paşa'nın Rolü", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 11, 2009, s. 167. Hazırladığı raporda, Baker, İmparatorluğun çok etnikli yapısı nedeniyle İrlanda'da kullanılan polislik modelinin uygun olduğu görüşünü belirtir. İrlanda'da o dönemde kullanılan polislik politikasının bir tür sömürge politikası olması ve etnik ayrımcılık üzerinden şekillenmesi hakkında detaylı bilgi için bkz. Williams, Randall, "A State of Permanent Exception: The Birth of Modern Policing in Colonial Capitalism", *Interventions*, 5, 2003, s. 322-344.

²⁵ Sönmez, A., "Polis Meclisinin Kuruluşu ve Kaldırılışı (1845-1850)", *Ankara Üniversitesi D.T.C.F. Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 37, 2005, s. 259-275.

²⁶ A.k.

²⁷ Lévy, N., "Polislikle İlgili Bilgilerin Dolaşım Tarzları: Osmanlı Polisi İçin Fransız Modeli mi?", *Jandarma ve Polis: Fransız ve Osmanlı Tarihçiliğine Çapraz Bakışlar*; Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2009, s. 154.

sık sık Abdülhamit'in siyasi muhaliflerinin, yani anarşistlerin izini sürmek üzere yabancı ülkelere gönderilecektir.²⁸ Avrupa'da polislik politikalarının "Orta Çağ usulü cezalandırmalara" öykündüğü gerici bir dönemde, Osmanlı polisinin yine bu polislik modeli ekseninde yeniden yapılandırıldığını unutmamak gerekir.

Abdülhamit döneminin ardından, İttihat ve Terakki'nin poliste modernizasyon çabaları göze çarpar. Diğer bir deyişle, polisin Osmanlı İmparatorluğu'na uluslararası bir müdahaleye bahane yaratmayacak şekilde yeniden şekillendirilmesi emeli bir kez daha ön plana çıkar. Bu sefer, 1903'te Osmanlı'nın Balkanlar'daki topraklarında Avrupalı güçler tarafından talep edilen polis reformunun polis merkezlerinin ve okullarının oluşturulması gibi kimi unsurları hayata geçirilmeye başlanır ve aslında İttihat ve Terakki bir anlamda uluslararası sistemin bir şartı olarak koşulmaya başlanılan bir devletin kendi iç düzeninin sağlanması prensibini (ki bu prensip bir açıdan devletlerin zor tekeli olarak da okunabilir) uygulamaya koyar. Nitekim İttihat ve Terakki'nin iktidara geldiğinde gerçekleştirdiği ilk faaliyetlerden birisi, halkın elinde bulunan silahlara el koyma, yani silah müsaderesi olur.²⁹ Ancak tüm iç güvenliği ve dolayısıyla polisi modernleştirme çabalarının bir sonuç vermesi düşünüldüğü kadar çabuk olmaz. 1909 senesinde, İttihat ve Terakki karşıtı 31 Mart ayaklanması esnasında polis modern şapkaları atar ve geleneksel feslerini takar.³⁰ 1908'in açtığı devrimci süreç uzun süredir karşı-devrimcilik bağlamında uluslararasılaşan polise çok da kolay tercüme olmaz. Sonuç olarak, 1910 senesinde Osmanlı'da yazılan ilk polis eğitimi kitabında, polisi devrimden ve devrimcilikten ziyade neyin belirlemeye başladığı kendini açık eder: Müslümanlığın şartlarının tam anlamıyla yerine getirilmesi halinde, sosyalizm tehdidinden korkmak için hiçbir sebep yoktur.³¹

Bu yaşananların ardından İttihat ve Terakki, Emniyet Genel Müdürlüğünü kurar.³² Polisin profesyonelleşmesi, modernleşmesi talepleri yani polisin daha sistemik bir aktör haline gelmesi ve olumsal/arızı siyasi belirlenimlere çok fazla açık olmaması ihtiyacı

²⁸ A.k., s. 157.

²⁹ Ergut, a.g.k., s. 165.

³⁰ A.k., s. 194.

³¹ Feridun, İbrahim, *Polis Efendilere Mahsus Terbiye ve Malûmat-ı Meslekiye*, Emniyet Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2010, s. 188.

³² Ergut, a.g.k., s. 195.

bir kez daha ön plana çıkar. Bunu gerçekleştirmenin yollarından birisinin polisi, sisteme bağlamak olduğu yani polisin uluslararasılaşması olduğu düşünülmüş olmalı ki, İttihat ve Terakki'nin ilk polis müdürü gözlemlerde bulunmak üzere İngiltere'ye gider.³³ 1908'deki Devrim esnasında *Marseillse*'i söyleyen İttihat ve Terakki, söz konusu polislik politikaları olunca bu konudaki en gelişkin kapitalist aktörlerden birisi olan İngiltere'yi seçer.

Cumhuriyet, İttihat ve Terakki'nin kurduğu bu polis teşkilatıyla yola devam eder ve neredeyse 1930'lu yılların ortalarına kadar polis önemli bir kurumsal dönüşüm yaşamaz. Ancak elbette bu süreç polis üzerine tartışmaların yaşanmadığı ya da polise yeni misyonlar biçilmediği anlamına gelmez.³⁴ Fakat Türkiye'de polisin siyasi failliğini belirleyen uluslararasılaşma süreçlerine odaklanılan bu çalışmada özellikle 1920 sonrasında poliste yaşanan gelişmelere makale sorunsalı izin verdiği ölçüde yer verilecektir.

“CUMHURİYET POLİSİ”NİN MAYASI KARILIYOR

Cumhuriyet'in kuruluş döneminde ve hemen akabindeki on yıllarda polisin üç farklı ama bağdaşık tema üzerinden *uluslararasılaştığı* iddia edilebilir: Anglosakson olarak tabir edilen ve liberal ideolojinin beslediği polislik biçiminin Avrupa da dâhil birçok yerde makbul polislik olarak benimsenmesi; hâlihazırda 19. yüzyılın sonu itibarıyla anti-sosyalizm üzerinden kurulan uluslararası polislik politikalarına, 1917'yle beraber anti-komünizm ve anti-sovyetizmin katılması ve son olarak giderek Avrupa'da bir hegemonik güç halini alan faşizmin devletin zor aygıtlarında yaşattığı dönüşüm. Türkiye özelinde bu süreçlerin polis aygıtını nasıl şekillendirdiğinin tartışılacağı satırlara geçmeden önce, bu üçlünün Türkiye'de “Cumhuriyet

³³ A.k, s. 202.

³⁴ Bu makalede etraflıca ele alınmayan ama kuruluş döneminin polisini belirleyen önemli gelişmelerden bir tanesi 1934 senesinde kabul edilen Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu (PVSK)'dur. Dönemin PVSK'sı olabildiğince “önleyici polislik” fikrine yaslanmaktadır. Herhangi bir suç durumunun olmaması halinde dahi, olağanüstü dönemlerde polisin “vatana ve devlete zarar vereceğinden” şüphe duyduğu kişileri gözaltına alma hakkı bulunmaktadır. Yine örneğin, polisin görevleri arasında yabancı filmleri kontrol etmek bulunmaktadır. Ayrıca ülke sınırları içerisinde bir film çekilmesi yine polisin vereceği izne tabidir. Yasaya rengini veren bir diğer özellikse, kamu ahlakını düzenleme arzusudur. Alkol, fuhuş ve kumar başlıca mücadele alanları olarak tanımlanır. Bu meselelerin sebep olabileceği toplumsal ahlaki çöküntü teması yasa da sık sık işlenir ve yasanın önsöz kısmında ailenin korunumu esas ilke olarak tanımlanır. [TBMM Zabıt Ceridesi, 72. ve 77. İntikatlar, 1934].

Polisi'nin mayasında 1908'den sonra öyle ya da böyle yerleşmiş olduğu düşünülebiyecek burjuva devrimcisi değerleri, yine burjuva düzeni lehine törpülediklerini söylemek gerekiyor. Polis, devrimci değerleri taşıyan bir aygıt olmaktan ziyade kapitalist bir toplum inşası işine girişiyor. Bu ikisi arasındaki farkın tarihsel bir fark olduğunu belirtmekte fayda var. Elbette dünyada burjuva devrimlerin yarattığı kimi değerlerin halka mal edilmesiyle, toplumun kapitalist üretim biçiminin gerektirdiği biçimde şekillendirilmesi arasında tarihsel bir örtüşme yaşanmıştır ancak bu örtüşme teorik bir zorunluluk değildir. Diğer bir deyişle, kapitalist üretim koşullarının yeniden üretilmesi için 1789 Devrimi'nin burjuva devlet biçimine işlediği değerlere mutlak bir ihtiyaç yoktur.³⁵

Hal böyle olunca, Türkiye'de Cumhuriyet polisi, henüz inkılâpçılıktan *kamucu* bir aygıt olma şeklindeki payını gerçek anlamda almada önce kapitalizme uygun toplum yaratma misyonunu üstlenmiştir. Bu elbette, Türkiye'de "Cumhuriyet polisinin" aldığı biçimin münhasıran burjuvazi tarafından belirlendiği anlamına gelmez. Ancak emekçi sınıflar bir anlamda Türkiye'de polisin toplumsal biçimini belirlemede Avrupalı emsallerinden çok daha dezavantajlı bir durumda kalmıştır. Bunun sebeplerinden birisini, bu makalenin de ana iddiası olduğu üzere, yalnızca polis aygıtının -geç modernleşme teorilerinin cevaz verdiği üzere- toplumsal sınıfları olmadığı bir yerde iradeci bir "yukarıdan inşa" sürecine tabi olmasında değil polisin uluslararasılaşmasının yarattığı kısıtlayıcı yapıda aramak gerekmektedir.

Liberalizm

Cumhuriyet Polisinin mayasını karan birincil etmenlerden birisinin Anglosakson tipi liberalizm olduğu iddia edilebilir. Bu tip liberalizmin fikir babalarından Adam Smith, polisin modern toplumdaki işlevinin kapitalizmin sürdürülebilirliği açısından iş gücü refahının sağlanması olduğunu söylemiştir.³⁶ Yine buradan esinlenen 19. yüzyıl İngiliz polis entelektüelleri, bunu alt sınıflara uygarlık götürmek,

³⁵ Kapitalist devletle burjuva devlet biçimi arasındaki tarihsel ve teorik farklar konusunda bkz. Gerstenberger, Heide, *Impersonal Power: History and Theory of the Bourgeois State*, Brill, Londra, 2007.

³⁶ Neocleous, a.g.k., s. 40-41. Liberalizm, eski rejim döneminde geliştirilen polis devleti nosyonunu, yani herkesin devlet baba tarafından koruyup kollanması gerektiği fikrini dönemin koşulları bağlamında içererek aşar. Diğer bir deyişle, liberalizm polis devleti fikrinden mutlak bir kopuş sergilemez, onun kimi yönlerini kendi öz bünyesine aşlar.

onların yaşamlarını nizama sokmak olarak yorumlamışlardır.³⁷ Liberalizmin buradaki vurgusu, polisin devrimler çağında edindiği evrensel güvenlik tedariki özelliğine olmaktan ziyade onun *eski rejim*-den devraldığı ve yeni dönemde Adam Smith ve benzeri düşünürler tarafından kapitalizm için seferber edilecek iyileştirici, düzenleyici yanınadır. Modern polisin bu iki özelliği diyalektik bir bütün arz eder. Aralarında çelişkili ve asimetrik bir ilişki vardır. Toplumsal koşullara göre bu ilişkideki dengeler biri ya da diğeri lehine kurulur. Örneğin, genç Cumhuriyet'te devrimci dönüşümler halka devrimci dönüşüm olarak değil Abdülhamit döneminden beri uygulanagelen uygarlık götürme misyonları olarak tahvil olmuştur.³⁸ Bu uygarlık götürme projesinin Türkiye'de gündelik hayatın kapitalist üretim mantığına uygun olarak yeniden üretilmesi bağlamında okunması pek olasıdır. Diğer bir deyişle daha önce de iddia olunduğu üzere devrimci reformlarla kapitalist dönüşüm arasındaki ince duvar, polislik uygulamalarında ortadan tamamen kalkmıştır. Devrimi halka mal etmekle kapitalist dönüşüm arasındaki açığı, polislik politikaları bahsinde neredeyse kaybolunca, sonuncusunun ilkini yuttuğu iddia edilebilir.

Henüz 1920'de, Ankara hükümetinin polisini kurmakla mükellef ilk emniyet genel müdürü Mustafa Durak Bey'in, toplumsal sözleşmecî modele atıfta bulunması, kurulan Ankara hükümetine bağlı polis teşkilatının ideolojik girdilerinden birisine işaret etmektedir.³⁹ Toplum sözleşmesi modelinin -doğa halinde birbirini yiyen insanların, bu doğa halinden çıkmak için içlerinden koruma, kollama, hakemlik görevini yapacak birilerini ataması- bizzat kapitalist toplum yapısını verili alması göz ardı edilemez.

Bir diğer örnek olarak Ertuğrul mebusu Necip Bey'in sözlerine bakmakta fayda var:

Memleket dâhilinde ne vakit ki her işe bir merci, bir teşkilat çıkardık, halkın işini kendimiz yapmak iddiasına kalktık, köyün en şerefli bir adamını gitti bir jandarma tahkir etti... Asayişin şeraiti temini köye asayiş memurlarının gitmemesi, uğramamasıdır ve hatta kasabalarda da olmaması daha iyidir.⁴⁰

³⁷ Liberal polis entelektüellerinin detaylı bir eleştirisi için bkz. Robinson, a.g.m.

³⁸ Abdülhamit döneminde polisin toplumsal rolü hakkında detaylı bir çalışma için bkz. Lévy, N., "Une institution en formation: la police ottomane à l'époque d'Abdülhamid II", *European Journal of Turkish Studies*, 8, 2008.

³⁹ Ergut, a.g.k., s.299.

⁴⁰ Ergut, a.g.k., s. 305.

Ardı ardına dile getirdiğimiz bu iki yaklaşımın Mart 1924 tarihli şu satırlarda bileşik bir görüntüsünü alabiliriz:

Parasını veren yer polis teşkilatını istediği surette muntazaman, hatta lüzumundan fazla teşkil edebilir... Yoksa devlet bütün kasabaların içerisinde baştan aşağıya polis ihtiyacına kendisi para vererek polis bütçesini 3 milyon liradan, 6-8 milyon liraya iblağ edemez.⁴¹

Ergut, bunun elbette uygulamaya konmadığını söylüyor. Nitekim bu satırlardan Türkiye’de merkezi polisin kurulmasına toplumsal bir direniş olduğu sonucu çıkarılamaz. Türkiye’deki mesele örneğin İngiltere’de olduğu gibi yerel toplumsal siyasi güçlerin polislik konusunda merkezileşmeye direnç göstermesi meselesi değildir.⁴² Ancak Anglosakson polis modelinin uluslararası hegemonyasını perçinlediği bir konjonktürün kurucu elitlerin zihin dünyalarında bu çekişmenin (yerele dokunmayınız) iz bıraktığına şüphe yok. Türkiye koşullarında alıntılarla betimlenen bu zihin dünyasının, kuruluş sürecinin toplumsallaşmasına ve dolayısıyla polisin inkılâpçılık bağlamındaki olası bir ilerici dönüşümüne pranga vurduğu düşünülebilir. Diğer bir deyişle, polislik kamusal bir fayda, güvenlik tedarikinin halkın doğal bir siyasi hakkı olarak görüldüğü bir faaliyet olmaktan ziyade, çeşitli yerellerin satın alma yoluyla elde edecekleri bir güvenlik hizmeti olarak görülmüştür.

Anti-Komünizm

1936 yılında Umumi Müfettişler Konferansı’nda görüşülen ve Dâhiliye Vekâleti’ni ilgilendiren işlere dair toplantı zabıtlarının “netice ve mütalea” başlığı altına şu sözler not düşülmüştür:

Memlekette iş hacmi büyüyüp fabrikalar ve amele yuvaları çoğaldıkça, [k]omünizm ve emsali ceryanlar dünyanın her tarafında arttıkça, harici tahrikat devam edip bilhassa Cenup’taki suikast şebekeleri faaliyet buldukça ... polisin emniyet, asayiş ve istihbar

⁴¹ *Dâhiliye Vekili* Ferid Bey, Ergut içinde, a.g.k, s. 312.

⁴² İngiltere’de 19. yüzyılın ortalarında “yeni polis”in inşa edilmesine evrilen süreçte devletle yerel egemen sınıflar arasında bir işbölümü mücadelesi yaşandığı görülmektedir. Özellikle özel polislik politikalarını kendilerinin yürütmesi konusunda direten yerel toprak sahipleri, polislik işinin yükünden kurtulmak isteyen kentli ticaret burjuvazisi ve polislik meselesinde merkezi bir aygıt yaratmak konusunda çeşitli kararsızlıklar yaşayan devlet arasındaki mücadele hakkında detaylı bilgi için bkz. Rawlings, a.g.e.

sahalarındaki vazifeleri muvazi [paralel] surette çoğalmakta ve ehemmiyet kesbetmektedir [kazanmaktadır].⁴³

Türkiye’de polis, o dönemin uluslararası arenasında olduğu üzere, anti-komünizmle hemhal olan rolünün henüz bu yıllarda netleştiğini görüyoruz. Bir açıdan dış dinamiklere görece kapalı olan Cumhuriyet’in bu ilk yıllarında, henüz zayıf bir polis gücünün (zayıflıktan kasıt inkılâpçılığın polise yasal-kurumsal düzlemde bir neşteri neredeyse hiçbir zaman atmamış olması ve İttihat ve Terakki döneminden devraldıklarıyla idare etmesidir), zihin ve örgüt yapısının anti-komünizm bağlamında bu denli hızlı uluslararasılaşması önemlidir. Polisin bu bağlamda uluslararasılaşması, dolaylı yollarla da olsa, Türkiye’de burjuva devriminin yarattığı siyasal alanın dar ve sınırlı kalmasındaki etkenlerden biri diğeri olmuştur denilebilir.

O yıllarda anti-komünizm mücadelesinin bu denli ön plana çıkması, Türkiye’nin kendisinin uluslararası arenada kabul görmek ve artık bir tür “Doğu Sorunu” olarak algılanmamak için başvurduğu bir yöntem olarak da görülebilir. Nitekim 8 Ocak 1930’da henüz dış dünyaya sınırlı bir şekilde açılmış ya da neredeyse hiç açılmamış bir devlet inşası süreci yaşayan genç Cumhuriyet, polisini Interpol üyesi yapmakta herhangi bir tereddüt yaşamaz.⁴⁴ Farklı bileşim ve isimlerle varlığı 19. yüzyılın sonlarına dayanmakla beraber esas olarak 1923 yılında Viyana’da kurulan Interpol’ün kuruluş amacı şöyle özetlenir: “Ülkeler [Sovyetler Birliği dışında kalan kapitalist dünya kastediliyor] arasında yaşanan tüm güncel çatışmalar ve gerginliklerin ortasında burada toplanan Kongre, polis kurumlarını siyasal arenada yürüten bu mücadelelere rağmen biraraya getirecektir çünkü bu ülkeler arasında polis işbirliğinin tesis edilmesi siyasal değil kültürel bir hedeftir”.⁴⁵ Aslında burada işaret edilen Birinci Dünya Savaşı’nın ardından sömürgeci ülkeler arasındaki suların henüz durulmaması durumudur. Polis, tüm bu emperyalist ülkeler arası çeliş-

⁴³ Varlık, B. M., *Umumi Müfettişler Toplantı Tutanakları- 1936*, Dipnot Yayınları, Ankara, 2010, s. 37.

⁴⁴ Erken Cumhuriyet’teki devlet inşası sürecinin dış dünyaya ne denli kapalı olduğu hakkındaki bir değerlendirme için bkz. Koçak, Cemil, *Geçmişiniz İtinayla Temizlenir*, İletişim, İstanbul, 2009.

⁴⁵ Deflem, Mathieu, *Policing World Society: Historical Foundations of International Police Cooperation*, Oxford University Press, New York, 2002, s. 136.

kilere karşı, bu çelişkilerin üzerinde ideolojik bir görev üstlenir. Ne olursa olsun 1917 sonrası dünyada artık temel çelişki emperyalist ülkeler arasında değil, bu ülkelerle SSCB arasındadır. Bu nedenle Interpol'ün tanımlayıcı görevlerinden bir tanesi de anti-komünizm olacaktır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin içinde doğduğu bu uluslararası ortam düşünüldüğünde, "Cumhuriyet polisinin" ilk işlerinden birisinin Interpol üyeliği olması çok da şaşırtıcı değildir zira Türkiye, uluslararası düzene eklemelenmeyi ve böylece uluslararası devletler sisteminde yaygın bir kabul görmeyi de hedeflemektedir. Bu durumu, Türkiye'nin Interpol bürosu sorumlusu Azmi Yumak, Türkiye'nin Avrupa Devletler Grubu çevresine henüz tam anlamıyla dâhil olmasa da, bu grubun sağladığı birçok pratik katkıdan dolayı olarak faydalanması şeklinde özetler.⁴⁶

Polisin anti-komünist misyonunu nasıl geliştirdiğini gösteren bir diğer örneğe 1920'lerde İstanbul Emniyet Müdürlüğü görevi yapmış olan Baydar'ın anılarında rastlamak mümkün. Bu anılarda Baydar, Ekim Devrimi sonrasında İstanbul'a kaçan Beyaz Ruslar'dan, devrim öncesi Rusyası'nda kullandıkları polislik ve anti-komünist propaganda teknikleri konusunda faydalandıklarını belirtmektedir.⁴⁷ Ayrıca, Baydar 1926 tarihini, yani "Viyana'daki komünistlerin... Kemalist ilkelere karşı planlar yaptıkları" dönemi, istihbarattan sorumlu bir milli güvenlik teşkilatı kurulmasındaki dönüm noktalarından birisi olarak beyan etmektedir. Kendisine Alman istihbarat servisinin yardımıyla kurulacak bu örgütün başına geçmesinin önerildiğini de sözlerine eklemektedir.⁴⁸

Faşizm

"Cumhuriyet Polisi"nin, dünyada siyasetin olağanüstüleştiği bir dönemde şekillenmesi polisin uluslararasılaşmasının bir diğer başlığı olarak görülmelidir. Nitekim Poulantzas'ın da "Faşizm ve Diktatörlük" adlı kitabında belirttiği üzere o yıllarda faşizm hem Faşist Almanya'da hem de İtalya'da polis aygıtının omuzları üzerinde durur.⁴⁹

⁴⁶ Yumak, Azmi, "Milletlerarası Polis İşbirliğinde Türk Polisi", *Polis Mecmuası*, 1953, s. 10-12.

⁴⁷ Baydar, E., *Atatürk'ün Emniyet Müdürü*, Destek Yayınları, İstanbul, 2010, s. 125-126, 145.

⁴⁸ A.k., s. 107-109.

⁴⁹ Poulantzas, Nicos, *Faşizm ve Diktatörlük*, Birikim Yayınları, İstanbul, 1980.

Polis Dergisi'nin 1937 (308) tarihli baskısında "Modern Polisin Teknik ve Salahiyetleri" adlı bir yazı, polisin dünya çapında yetkilerinin genişlemesini Birinci Dünya Savaşı'nın ardından ortaya çıkan "şehir haydutlarına" bağlar.⁵⁰ Ancak yazıda iki dünya savaşı arası dönemin ruhundan etkilenmesinin haricinde, Alman devletinin polislik politikaları da beğeniyle tanıtılır. Polisin halkla olan ilişkilerinde en ileri giden polis örgütünün Alman polisi olduğu söylenir ve bunun için Alman polisinin geliştirdiği yöntemlerden örnekler verilir: Bellerindeki "lastik sopayı kaldırmak", "polisin küçük ve acizlere karşı gösterdiği yardım ve şefkate dair küçük hikâyeler hazırlanarak broşürler halinde bastırılması ve mekteplerde dağıtılması, polis filmleri çevrilmesi".⁵¹

Makalenin ikinci kısmında polis yetkilerinin tüm Avrupa devletlerinde genişletildiğinden bahsedilir. Özellikle Avrupa'daki yeni bir uygulamanın Türkiye'ye de gelmesi arzu edilmektedir: polislere mahkeme teşkil edilerek belli bazı suç davalarına bakmak selahiyetinin verilmesi.⁵² Bu, modern polisin *suçu önleme* ideolojisi üzerinden meşrulaştırılmaktadır ve ayrıca bu uygulamanın zabitanın prestij ve otoritesini de yükselteceği iddia edilir.⁵³ Eraydın şöyle diyor: "Küçük miktarda bir *adalet unsuru* olarak görünmemizin halk gözündeki değeri büyüktür" [italikler eklenmiştir].⁵⁴

"Cumhuriyet polisi" konsolide olurken adliyenin polisin gelişmesi karşısında bir engel olabileceği fikrini ön plana çıkardığı yine Polis Dergisi'nde yayımlanan "Cihandaki polis teşkilatının arzeyelediği mümeyyiz vasıflar" yazısından da anlaşılabilir. Bu yazıda, Ş. 5 M. Necmeddin şöyle der:

Polis teşkilatının ekseriyeti azimesi Dâhiliye nezaretlerine, bir kısmı kalli de Adliye nazaretlerine merbuttur. . . Fakat fikrimce bu

⁵⁰ Eraydın, İ., "Modern Polisin Teknik ve Salahiyetleri", *Polis Dergisi*, 308, 1937, s.3859.

⁵¹ A.k., s. 3867.

⁵² A.k., s. 3870-71.

⁵³ Yeni polisin kurucu ideolojisi suçun önlenmesine dayanır. Olan bir suçun takip edilmesi ve cezalandırılmasınının, kapitalist üretim koşullarında çok fazla siyasi maliyete sebep olduğu, önlemenin daha nitelikli bir siyasi görevi olduğu İngiliz polis entelektüelleri tarafından 19. yüzyılın başlarında kaleme alınır. Önleyici polisliğin ana siyasi hat olarak belirlenmesi, işçi sınıfı mücadelesinin önünün tıkanmasını kolaylaştırdığı gibi polislik stratejilerine de sonsuz bir çeşitlenme ve gelişme olanağı sunmuştur. Ayrıca bkz. 34 no'lu dipnot.

⁵⁴ Eraydın, a.g.m, s. 3871-72.

hukuku idare nazariyeleri ne olursa olsun bu gün gari kabil inkar hadizat müvacehesindeyiz: Hemen her devletin dahili siyaset ve idare vaziyetlerinin gittikçe çok ehemmiyet kesbetmesi ve muadaliyet peyda eylemesi. ... Mülki idare emniyet ve intizamı amme meselesinde kanunların tahdidatına tabi olmağla beraber icabında mevcut kanunların derpiş edemediği bir halin vukuu gibi mühim anlarda ...-ihlal kanun nazariyesi- cureti gösterebilir. Fakat adliye bunu yapabilir mi? Hayır!⁵⁵

Polis aygıtının o dönemde yetki genişlemesine örnek olarak Faşist İtalya Polisini anlatırken, polisin yetkilerinin genişliğinden etkilendiğini şu sözlerden anlıyoruz: “Unutmayalım ki en liberal bir memleket olan Fransa bile son iki yıl içinde birtakım amme hürriyetlerini tahdit ve polis selahiyetlerini tezyit edici yeni birtakım kararnameler çıkarmak mecburiyetinde hissetmiştir⁵⁶ ve İtalya’daki değişiklikleri kısaca anlattıktan sonra, “İşte İtalya emniyet kanununun polis salahiyetiyle ilgili parçalarını kısaca çizmiş bulunuyorum. Bu kısalığa rağmen orada polis icraatına verilen değerin büyüklüğünü anlamamak imkânsızdır, kanaatındayım”.⁵⁷ Eraydın’ın Almanya ile ilgili anlatımında, önleyici polislik temasına dayanılarak yapılan yeni bir faşist polis düzenlemesinden övgüyle bahsettiği de görülür.

Kısacası Cumhuriyet Polisi, dünyada faşizmin iç güvenlik örgütlerini yeniden yapılandığı bir dönemde, bu bağlamda konsolide olmuştur. 1943 senesinde Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi’nde yayınlanan biz yazıda, dönemin Türkiyeli polis entelektüellerinden Hikmet Tongur şöyle der:

Görev ve yetki kanununun 4 üncü maddesinde “polis hiçbir suretle görevinden başka işte kullanılmayacağı” belirtilmiştir. Osmanlı İmparatorluğunun yıkılış çağlarında zabitanın Yüksek makamlar ve memurlar tarafından verilen en keyfi buyrukları da yerine getirmek zoru karşısında, eski zabtiye zabıt ve neferlerine yalnız vazifelerini ilgilendiren işler yaptırılabilceği yolunda genelgeler çıkarılması bir zamanlar adet edinilmişti.sözü edilen madde artık bugünkü kolluğumuz için bir zaruret değildir; Polis görev ve yetki tüzüğünün 4 üncü maddesine göre de “kanun ve nizamların görevli tuttuğu tebliğlerin dışında en büyük idare me-

⁵⁵ Necmeddin, Ş. 5 M., “Cihandaki polis teşkilatının azreylediği mümeyyiz vasıflar”, *Polis Dergisi*, 265, 1931, s. 954-955.

⁵⁶ Eraydın, a.g.m, s. 3872.

⁵⁷ A.k., s. 3876.

murları... lüzum ve zaruret gördükleri hususlarda tebliğ yapmak için Polise emir verebilir.⁵⁸

1940'lara kadar kuruluş süreci devam eden Cumhuriyet polisini Osmanlı'daki polis uygulamalarının anti-tezi olarak gösteren ve hatta Abdülhamit dönemindeki Zabtiye Nezareti'ni, "Fransanın meşhur [*Bastil*] zindanına"⁵⁹ benzeten anlayış, artık bu referans noktalarının kendilerinin de ellerini bağladığını dolaylı yoldan da olsa telaffuz etmeye başlamıştır. Böylece bir zamanlar Osmanlılığı karşısına alan polislik yapılanması artık ülke içerisinde daha şiddetli bir şekilde boy göstermeye başlayan "sol cereyanları" karşısına alacaktır.⁶⁰ İspanya İç Savaşı'na karşı Türkiye'de de oluşan sol hassasiyet karşısında, 1936 senesinin Polis Dergisi'nde, İspanya İç Savaşına katılmak üzere memleketten ayrılmak isteyebileceklerin olabileceklerini belirten ve bu kişilerin mutlaka engellenmelerini emreden bir talimatname yayınlanır.

Sonuç olarak, Cumhuriyet Polisi'nin mayasını karan bu dünyatarihsel olaylar ve fikirleri Türkiye'de polise biçim veren toplumsal mücadele alanının emekçi sınıflar aleyhine daha da daralmasına sebep olmuş ve daha en başından itibaren bu uluslararasılaşma sürecinin kendisi polisin uluslararası sermaye düzeninin çıkarlarının kokusunu sezmesi/alması konusunda bir talim ve terbiye süreci görevini görmüştür. Uluslararası süreçler üzerinden bakıldığında, kuruluş döneminde Türkiye'de polislik fikrini belirleyen bir tür siyasi polislik olmuştur.

⁵⁸ Tongur, Hikmet, "Polis Görev ve Yetkileri Münasebetiyle", *SBF Dergisi*, 1(4), 1943, s. 755.

⁵⁹ Yazman, N., "Cümhuriyet Devrinde Türk Polisinin İnkişafı", *Polis Dergisi*, 314-315, 1938, s. 17.

⁶⁰ Resmi ideolojideki bu yenilenme aynı süratle egemen siyasetin kendi polislik aygıtlarına karşı dahi sığılaşmasına, inkılâpçı samimiyetin yerini içi boş retorikğin almasına sebep olur. 1928 senesinde dönemin Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya polislerin refahı ile ilgili devrim hükümeti olarak yaptıkları çalışmalara değinirken, polislerin maaşlarına yapılan zammın maalesef ciddiye alınamayacak kadar az olduğunu, kendilerinin elbette daha iyi muameleyi hak ettiklerini ama bütçe rakamlarının ortada olduğunu açıkça dillendirirken, 1937 senesinde, Cumhuriyet Polisi'ni iddialı sıfatlar yoluyla (uyanıklık, tetiklik, çabuk görüş ve kavrayış, ataklık, yılmazlık, yavrulara hayat ve umut veren, çok bilgi isteyen güç, fakat çok şerefli...) cesaretlendirmeye çalışır, devletin polisin refahı için ne çok şey yaptığı ve daha da çok şey yapacağı gibi vaatleri kullanmaya başlar. Ergüven, E., *Şükrü Kaya: Sözleri- Yazıları, 1927-1937*, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1937, s. 20/244-245.

Polisin uluslararasılaşmasının, Türkiye'nin kapitalist dünya düzenine eklenme çabalarını yansıttığı daha önce söylendi. Soğuk Savaş bağlamında bu çabanın çok daha yakıcı hale geldiğini söylemek mümkün. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından yapılan ilk Interpol toplantısına katılan polis müdürü Azmi Yumak, hazırladığı raporda Türkiye'nin polis işbirliği konusundaki heveslerini ve uluslararası düzlemde yapılacak böylesi bir işbirliğinin Türkiye'deki polis kurumunun güçlenmesine sağlayacağı maddi ve manevi katkıları dile getiriyor.⁶¹ Ayrıca Azmi Yumak'ın Interpol toplantısı bağlamında yaptığı gezi, Türkiye'de polis konusundaki tartışmalı başlıklarda düzenin elini güçlendirdiğine delalet ediyor. Örneğin, Yumak öncülüğündeki Türk delegasyonunun Brüksel'deki polis merkezleri ve nezarethanelerine yaptığı gezi, Türkiye'de polis merkezlerinde nezarethane kurulmasına sıcak bakmayanlar karşısında bir meşruiyet kaynağı olarak tanıtılıyor.⁶² Sonuç olarak, polisin uluslararasılaşması aslında Türkiye'de polis aygıtı bağlamındaki tartışmalarda doğrudan ve doğallıkla bir onay merci yaratıyor. Diğer bir deyişle, polisin uluslararasılaşması, ülkede yapılacak dönüşümlerde bir kaldıraç görevi görüyor. İçerideki siyasal alan ve dolayısıyla her türlü muhalefet bu yolla daraltılıyor.

TÜRKİYE'NİN SOĞUK SAVAŞI VE POLİS

Soğuk Savaş döneminde Türkiye'de polisin uluslararasılaşmasını belirleyen ana unsurun ABD'nin dünya sahnesinde artan hegemonyası olduğunu söylemek gerekiyor. Ancak özellikle 1970'lerde Federal Almanya'nın Türkiye'nin dünyadaki anti-komünist paramiliter aygıtlara yaptığı katkıyı örgütlemekteki rolünü de akılda tutmakta fayda bulunmaktadır.⁶³ Türkiye'de bu dönemde polisin ulus-

⁶¹ Yumak, Azmi, *Kriminal Polis Milletlerarası Komisyonu 1946 Brüksel Toplantısı: Türkiye'nin Toplantıya Katılması ve Belçika, Fransa, İngiltere Polisi Hakkında Kısa İncelemeler*, Ankara Basımevi, Ankara, 1947.

⁶² Yumak, a.g.k., 62. Yumak'ın Belçika örneğini detaylı bir şekilde ve hevesle tanıttığı bu raporunun Türkiye'de polisin şekillendirilmesi hususunda önemli bir geleneğin öncülü olduğu pek açık. Türkiye'de polisin reform çabalarına mazhar olduğu 1990'lı yıllardan itibaren, Polis Dergisi'ne yapılacak panoramik bir bakışın da gösterdiği gibi, Teşkilat'ın bu dergisinin önemli bir yekününü yurtdışı gezi, eğitim, görevlendirme faaliyetlerine katılan polislerin yazdıkları raporlar oluşturur. Bu raporlar, ziyaret edilen ülkenin polislik yapısını tanıtmının da ötesinde, oradan bakarak Türkiye'deki polis yapısına dair kimi göndermelerde bulunurlar.

⁶³ Von Roques, V., *Papa'ya Komplo: Papa II. Jean Paul Suikastının Perde Arkası*, Yordam Kitap, İstanbul, 2008.

lararasılaşması, polisin kendi içerisindeki birimler arasında eşitsiz bir gelişim yaşanmasına sebep olacak ve bu durum düzen için hem bir zafiyet hem de bir kuvvet doğuracaktır. Eşitsiz gelişime maruz kalan polis, Türkiye’de yükselen işçi sınıfı ve sol mücadelenin de etki alanına girecektir. Öte yandan, polisin içerisinde güçlenen temel birim, narkotik dairesi, 1980 sonrasında polisin yeniden yapılandırılmasında egemen sınıflara uluslararası bir dayanak olacaktır.

ABD’li Uzmanlar

Soğuk Savaş döneminde polisin ABD’den gelen polisler tarafından eğitildiği biliniyor.⁶⁴ Türkiye’deki polisin aynı zamanda yerel bir istihbarat organı olarak kullanılmaya başladığı bu yıllarda, ABD’nin arşivlerinde Türkiye’deki polisten, Türkiye’de kayıtlı araç sayısından, hangi malın nereden kaç liraya ithal edildiğine kadar türlü veriyi aldığı ve rapor ettiği görülüyor.⁶⁵ ABD’nin Türkiye’de polis teşkilatını etkileme biçiminin yalnızca doğrudan etkileşimlerde değil genel bir zihinsel Amerikanlaşma eğiliminde aramakta fayda var gibi gözüküyor. Zira 1944 senesinde Polis Dergisi’nde dönemin ünlü Amerikan kriminologu Edgar Hoover’in referans niteliğindeki bir kitabı Türkçe’ye tercüme ediliyor ve tefrika halinde Polis Dergisi’nde yayınlanıyor. Bu kitabın önsözünü yazan Frank Robrix, Hoover’ın en büyük meziyetinin kendisinin siyasetçilere karşı beslediği hoşlanmama duygusu olduğunu belirtmektedir.⁶⁶ Buna göre Hoover, siyasal olanın suçun sırtından geçindiğini ve suç sayesinde ayakta kaldığını söylemektedir. Hoover’in en büyük düşmanlarını suçluları teşvik ettiği iddia edilen siyasetçi sınıfı oluşturmaktadır.

Bu dönemde, genel itibarıyla ABD’de polisin siyasal alanı yolsuzluktan arındırıcı bir misyon taşıdığı ve hatta siyasal alana kendini zıt bir şekilde konumlandığı, onu kirletici bir yer olarak gördüğü ve bu nedenle de siyasal karşıtı bir görev edindiği söylenebilir. Böylesi bir durumun, Türkiye’de Polis Dergisi’nde rol model olarak önerilmesi aslında İsmet İnönü döneminde sıkı bir hükümet yanlısı

⁶⁴ Özdemir, Cüneyt, *Önemli İşler Dairesi: Derin Devletin Yeni Sahibi*, Doğan Kitap, İstanbul, 2009, s. 30.

⁶⁵ Bu konu hakkında detaylı bilgiye ABD Dışişleri Bakanlığı’nın “Türkiye’de Demokrasi: 1950-1959” adlı dönemin Türkiye ile ilgili ABD Dış İşleri Bakanlığı ve Türkiye’deki ABD Büyükelçiliği yazışmalarından oluşan ve şu anda kamuya açık olan arşivden erişilebilir.

⁶⁶ Robrix, F., “[Hoover’ın kitabını] Aslından Fransızcaya Çeviren Frank Robrix’in Ön Sözü”, *Polis Dergisi*, 338, 1944, s.88-95.

olan polis aygıtının, Demokrat Parti döneminde aniden sıkılıkta Demokrat kesilmesini de anlamamızı kolaylaştıran etmenlerden bir tanesidir.⁶⁷ Diğer bir deyişle, böyle bir bağlamda uluslararasılaşan polis aygıtı, manevra kabiliyetini artırır ve siyasi rolünü tayin ederken görece daha özerk hale gelir. Demokrat Parti döneminde İnönü'nün kimi şehirlere girişinin engellenmesinde ve türlü saldırılara maruz kalmasında polisin doğrudan ya da dolaylı biçimde bir iştirakçi olduğu görülmektedir.⁶⁸

Türkiye'de polisin Amerikanlaşma bağlamında şekillenmesiyle ilintili bir diğer başlığı polisin giderek aslında bir sınıf savaşına hakemlik ettiği duygusunu bilince çıkartmasının teşkil ettiği iddia edilebilir. Diğer bir deyişle, polisin anti-komünizm bağlamında ABD'li meslektaşlarından aldığı eğitimin böyle bir uç verdiğini söylemek mümkün görünmektedir. 6-7 Eylül olayları üzerine dönemin polis entelektüellerinden birisi olan Tanyol, bu olayların arkasında yatanın aslında açık edilmemiş, kamufle edilmiş bir *sınıf savaşı* olduğunu ve bu olayların zamanında polis tarafından durdurulmasının, olayların akabileceği farklı mecraları engellediğini söylemektedir.⁶⁹ Kısacası, "Cumhuriyet Polisi" giderek daha fazla şekilde kendine özgü siyasi bir kişilik edinmekte ve siyaset sahnesini kimi kurallarını kendisinin belirleyebileceğini hissetmeye başlamaktadır. Kuruluş döneminde sistemik bir aktör olmak üzere talim ve terbiye edilen polis, Soğuk Savaşın başından itibaren, Amerikanlaşma sürecinin de etkisiyle bu sürecin meyvelerini toplar ve siyaset alanını dönüştürücü kuvvetini giderek daha fazla keşfeder.

⁶⁷ Demokrat Parti'nin ilk yıllarında tek parti iktidarı dönemindeki polis teşkilatı ve polislik politikaları kıyasıya eleştirilmeye başlanır. Hatta polisin görev dışı zamanlarda artık silah taşımayacağı gibi propagandif haberler gazetelerde "Hele Şükür!" manşetleriyle yayınlanır. Dikici, A., "Demokrat Parti Döneminde İç Güvenlik ve Türk Polis Teşkilatı", *Akademik Bakış*, 3 (5), 2009, s. 63. Ancak bu durumun işaret ettiği şey bir tür demokratikleşme değil siyaset sahnesinin Amerikanlaşma üzerinden yeniden şekillenmesiydi. Amerikan siyaset modelinin de dünyada ağırlık kazandığı bu dönemde Türkiye de bu gidişatın dışında kalmamış ve siyaset sahnesi iki parti (Demokratlar ve Cumhuriyetçiler) arasında bölüşülmüştü. Koçak, Cemil, *Türkiye'de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları*, İletişim, İstanbul, 2010. CHP'ye ve politikalarına karşı çıkan Demokrat Parti, devletle halkı yakınlaştırmak amacını güttüğünü beyan ederken, polis aygıtını da buna göre şekillendireceğini beyan ediyordu.

⁶⁸ Dikici, a.g.m.

⁶⁹ Tanyol, C., "Yığın psikolojisi ve son hadiseler", *Polis Mecmuası*, 39, 2010, s. 6.

Narkotik Meseleler

Soğuk Savaş yıllarında Türkiye polisinin uluslararasılaşmasının bir diğer ayağını afyon ticaretine karşı ABD'nin açtığı küresel düzeydeki savaş belirlemektedir. Andreas ve Nadelmann, küresel bir yasak rejimi olarak niteledikleri bu afyon savaşının ABD'nin suç tanımının ve polislik yapısının uluslararasılaşmasını ve diğer devletler tarafından bu yapının içselleştirilmesini sağlamanın bir yolu olduğunu iddia etmektedirler.⁷⁰ Diğer bir deyişle, uyuşturucuyla mücadele gündemi ABD'nin polislik sisteminin denizaşırı bölgelerde de yayılması için gerekli alt-yapı ve ideolojik bahaneyi sağlamıştır. 1960'ların başında, ABD'nin Federal Narkotik Bürosu dünyanın pek çok kentinde olduğu gibi İstanbul'da da bir ofis açar ve bu ofislere yerleştirdiği görevlilerle, o ülkelerin üst-düzyer polis yetkilileriyle bağlantı sağlar, muhbirler yetiştirir ve yerel polis üzerinde bir tür baskı oluşturur.⁷¹ 1968 senesine gelindiğinde, ABD Türkiye'deki polis teşkilatı bünyesinde bir narkotik bürosunun kurulması amacıyla Türkiye'ye üç milyar dolarlık bir yardım verir ve bu yardım sayesinde Türkiye'deki Emniyet Genel Müdürlüğü bünyesinde ilk defa bir narkotik departmanı kurulur.⁷² Hatta ABD Türkiye'nin bu alandaki katkısının askeri alandaki katkılarından çok daha kıymetli olduğunu söyler.⁷³

ABD'nin afyon ticareti hakkındaki baskılarının Türkiye'deki köylü sınıfına vereceği büyük zararlara karşın 1971'deki cunta hükümeti ABD'nin baskılarına boyun eğer ve böylelikle ordu içerde kuramadığı toplumsal hegemonyayı, uluslararasılaşma yoluyla telafi eder. Polis aygıtı ve bünyesindeki dönüşümler bu noktada uluslararası düzenin Türkiye'nin iç dinamiklerinde sahip olduğu siyasi gücün bir anlamda özetidir. Ancak uluslararası düzenin, polis teşkilatının tüm birimlerini eşit biçimde belirlemediği de görülmüştür. Bunun birkaç sebebi bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi anlatıldığı üzere polisin narkotik birimine özel bir önem verilmesi sonucu, bu birimin Türkiye'de toplumsal mücadelenin yükseldiği

⁷⁰ Andreas, P. ve Nadelmann, E., *Policing the Globe: Criminalization and Crime Control in International Relations*, Oxford University Press: New York, 2006.

⁷¹ A.k., s. 128.

⁷² Erhan, Çağrı, *Beyaz Savaş: Türk Amerikan İlişkilerinde Afyon Sorunu*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1996, s. 88.

⁷³ A.k., s. 117.

ve bunun yansımalarının polisin içinde de görüldüğü yıllarda yoluna güçlenerek devam edebilmiş olabilmesidir. Diğer bir deyişle, polisin uluslararasılaşması sonucunda polis teşkilatının içerisinde eşitsiz bir gelişim yaşanmıştır. Ancak bu eşitsizliğin bir diğer kaynağı da Türkiye’de toplumsal mücadelelerin şiddeti nedeniyle polisin toplumsal biçiminin bu mücadelelerden arınık, özerk kalabilme ihtimalinin çok düşük olmasıdır. Diğer bir deyişle, uluslararasılaşma, sol mücadelenin güçlü olduğu bir dönemde polisi ilerici toplumsal belirlenimlerden tamamıyla koparmaya yetememiş ve egemen sınıfların bu özerkleştirme stratejisini boşa çıkarabilmiştir. Burada özetle bahsedilen Pol-Der gibi bir derneğin polisin içerisinde kurulması ve bu dernek aracılığıyla “Halkın polisi” şiarının yüksek sesle duyurulmasıdır.⁷⁴ Ancak egemen sınıfların ve sistemin kendi iktidarlarını güvende tutmak için kullandıkları polisin uluslararasılaşması stratejisinin boşa çıkarılabildiği örneklere geçmeden önce, narkotik bürosunun Türkiye’de siyasi bir kriz yürürken, bu süreçten görece bağımsız bir şekilde işlerini sürdürebildiği ve polis içerisindeki türlü oluşum ve kavgalardan arınık kalıp, diğer birimlere oranla eşitsiz bir şekilde büyüdüğü sonucuna nasıl varıldığına dair tarihsel kimi kanıtlar sunmak gerekli gözükmektedir.

Aslında, böyle bir sonuca varılmasını sağlayan esas unsurlardan bir tanesi, 12 Eylül darbesinin ardından, askeri yönetimin polisi bu birimden tutarak toparlamaya başlaması olmuştur. 1980 sonrasında polis aygıtının yeniden üretimi, böylesi bir büronun önceki on yıllarda gelişmesi, gelişirken Türkiye’deki polisin uluslararası misyonları da üstlenebileceğini göstermesi sayesinde mümkün olmuştur. Nitekim 1981 senesinde Birleşmiş Milletler Uyuşturucuyla Mücadele Komisyonu, Türk polisinin sıkı çalışmaları sayesinde, uzun yıllardır uyuşturucu ticaretinin beşiği haline gelmiş transit yolların yön değiştirmek zorunda kaldıklarını söylemiştir. Bu konuyu önemseyen Federal Almanya ve ABD’nin de teşvikleri doğrultusunda BM, Türkiye’deki polis teşkilatına 250.000 dolar değerinde teknik yardım önerisinde bulunmuştur.⁷⁵ Ayrıca, 1980’de iktidarı alan askeri rejimin yaptığı ilk işlerden bir tanesi polis aygıtı bünyesinde Dış İlişkiler Bürosu açmak olmuştur. Bu büronun açılması önemli

⁷⁴ Pol-Der hakkında detaylı bilgi için bkz. Öner, Sıtkı., *Halkın Polisi: Pol-Der Anıtları*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.

⁷⁵ “Uyuşturucu Madde Transit Yolu Değişti”, *Milliyet*, 26.07.1981.

bir meseleye işaret etmektedir. Tıpkı 1971'deki müdahalede olduğu gibi sermaye düzeninin yeniden tesisi ve güçlenmesi için ordu polisin uluslararasılaşmasını önemsemiş ve buna ihtiyaç duymuştur. Nitekim Dış İlişkiler Bürosu'nun gerçekleştirdiği ziyaretler narkotik bürosunun basamak yapıldığı iddiasına ek kanıtlar sunar: 1981'de Tunus ve Yugoslavya'ya polis kurumları arasındaki uyuşturucuyla mücadelede işbirliğini güçlendirmek için; 1982'de İtalya'ya uyuşturucuyla mücadelede işbirliği yapılmasına yönelik; 1982'de ABD'ye yine uyuşturucu ile mücadele başlığı altında yapılan ziyaretler. Sonuç olarak, Türkiye'de polisin narkotik meseleler üzerinden uluslararasılaşması, 1980'le beraber köklü bir yeniden yapılanmaya gidilecek devlet aygıtında, askeri rejimin üzerine yaslanacağı bir dayanak bulmasını kolaylaştırmış gibi gözükmektedir. Türkiye'de polisin Soğuk Savaş döneminde bu başlıkta uluslararasılaşması, 1980 sonrasında polisin devlet aygıtları arasındaki ağırlığını artırmış olmasına ve polis aygıtının siyaset sahnesine yapacağı müdahaleleri giderek daha güçlü hale getirmesine olanak vermiştir.

“Halkın Polisi” Polisin Uluslararasılaşması'na Karşı

Polisin uluslararasılaşmasının, polisin sistemik bir aktör hale getirilmesinin ana süreçlerinden birisi olması, bu sürecin polis aygıtının yeniden üretimini tek başına belirleyici bir unsur haline geldiğini söylemez. Aksine, polisin uluslararasılaşması polis aygıtını belirleyen toplumsal mücadelelere bir müdahaledir ve bu mücadelelerin gücü uluslararasılaşma sürecinin doğurması arzu edilen sonuçlarına bir darbe vurabilir. Ya da tersinden söylemek gerekirse, polise toplumsal biçimini veren mücadelelerde işçi sınıfının belirleniminin artmasına karşı, egemen sınıflar uluslararasılaşmayı bir mücadele aracı olarak da kullanırlar. Bu durumu özetleyen bir tarihsel döneme örnek 1978 sonrası Türkiye'sidir.

Ancak unutmadan söylemek gerekiyor ki emekçi sınıfların polisin toplumsal biçimini belirlemede gösterdikleri etkinin yanı sıra, Türkiye'de o dönemde bir süredir boy gösteren para-militer yapılaşmalar da burjuva iktidar sahiplerinin önemli bir kısmını rahatsız etmeye başlamıştı. Nitekim 1978'de böylesi örgütlerin varlığını resmen tanıyan dönemin Başbakanı Bülent Ecevit, bu örgütlerin sola karşı bir iç savaş yürüttüklerini de kabul etmiştir. Öte yandan, bu yapılanmaları ortadan kaldırmak yerine, Ecevit teknik açıdan ol-

dukça zayıf ve örgütsel anlamda dağılık olan polis teşkilatını güçlendirme yolunu seçmiştir. Diğer bir deyişle, polisin içindeki eşitsiz gelişimlerin aşılması ve böylelikle polisin sistemik kuvvet olarak hem emekçi sınıflara hem de düzene zarar veren gizli yapılanmalara müdahale, yani devletin tahkim edilmesi ve bir kriz dönemi yaşayan burjuva düzeninin yeniden kurulması için kaçınılmaz bir koşul olarak görülmüştür.

ABD'nin ve Federal Almanya'nın Türkiye'deki para-militer aygıtlar üzerindeki rolü süredursun, Ecevit çareyi İngiltere'nin Türkiye'deki polisin yeniden yapılandırılması için sürece müdahil olmasında bulmuştur.⁷⁶ Öte taraftan da, "Halkın Polisi" olduğunu söyleyen Pol-Der'i, Pol-Der'i dengelemek üzere sağcılar tarafından kurulan Pol-Bir'le birlikte yasaklama kararını almıştır. Bir tür burjuva devlet tarafsızlığıyla açıklanan bu durum, aslında polisin toplumsal biçimini tekrar sistem lehine kontrol altına alma çabası anlamına gelmektedir. Nitekim Ecevit'in burjuva devletin kurucu bir unsuru olan tarafsızlık iddiasını restore etmek arzusu, kendisinin kapitalist devletin gelişkin bir polis aygıtı örneği olan Scotland Yard polisini davet etmesiyle de oldukça tutarlılık arz etmektedir. 1978 senesinde, Scotland Yard Polisi'nden "anarşi" ile mücadele konusunda yardım talep edilmiştir.⁷⁷

Ancak İngiliz polisleri, Türkiye'deki polis aygıtının içinden geçtiği siyasallaşma karşısında geri çekilmiş ve Adana ilinin solcu polis şefi Cevat Yurdakul'un "bilinmeyen kişilerce" öldürülmesinin ardından ülkelerine geri dönmüşlerdir.⁷⁸ Polisin uluslararasılaşması ya da polisin sistemik bir aktör haline gelmesinin önkoşulu olarak, İngiltere Büyükelçiliği raporlarında, Türkiye'deki şiddetin doğasının değiştirilmesi gerektiği yazılmıştır. Bu raporun sürece bakışı incelendiğinde, denilebilir ki raportörler Türkiye'deki şiddetin feodal bir özellik sergilediğine inanmaktadırlar. Rapor, Türkiye'de giderek artan şiddet olaylarını Türklerin psikolojisinde halen varlığını sürdüren aşiretçiliğe bağlar.⁷⁹ Diğer bir deyişle, Türkiye'de polis aygıtının modernleşmeye ihtiyacı olduğuna işaret edilmiştir. Polisin, burjuva

⁷⁶ Almanya'nın bu tür faaliyetlerdeki rolüne ilişkin bkz. Von Roques, a.g.k.

⁷⁷ Devletoğlu, Jan, *İngiliz Arşivlerinde 12 Eylül'ün Ayak Sesleri*, Doğan Kitap, İstanbul, 2010, s. 127.

⁷⁸ A.k., s. 232.

⁷⁹ A.k., s. 188.

düzeni polisi haline getirilmesi (yani polisin bir yandan işçi sınıfı müdahalesine açık hale gelmesi durumunun öte taraftan da düzenin hazmedemeyeceği kadar para-militerleşme eğilimleri içermesinin aşılması) polisin Türkiye’de siyasal alana düzen lehine müdahale etme becerisinin şekillenmesinin bir önkoşulu olarak tariflenmiştir.

1980 askeri darbesinin, polis konusundaki ana şiarının polisin modernizasyonu ve ilk yaptığı işlerden birisinin Emniyet Reorganizasyon ve Modernizasyon (EM-RE-MO) kanununu çıkarmak olması bu anlamda bir tesadüf değildir çünkü profesyonel bir polis hem kendi hem de sistemin çıkarları doğrultusunda adım atabilecek bir siyasi aktör olabilecektir.⁸⁰ Bu aynı zamanda, egemen sınıflar gözünde Pol-Der gibi bir sapmanın bir daha vuku bulmamasının da bir önkoşulu olarak görülmüştür. Adalet Partisi Başkanı Süleyman Demirel’in 1970’lerin sonunda “Devleti Töb-der, Pol-Der ve DİSK yönetiyor!” dediği bilinmektedir.⁸¹ İşçiler ve öğrencilere karşı hükümetin verdiği talimatları uygulamayan polislerin “komünist polisler!” olarak çağırılmaya başladığı bir dönemde, egemen sınıfın sınırlarının bir hayli zayıfladığı söylenebilir. Türkiye’de sermaye sınıfının öne çıkan temsilcilerinden Erol Sabancı’nın 1979’da Türkiye’deki İngiliz diplomatlara, “[ş]imdiye kadar teröristler yabancılara ve iş adamlarına dokunmayı birbirlerini öldürüyorlardı. Bu durum değişti” dediği ve kardeşi Özdemir Sabancı’nın öldürülmekten korktuğu için evinden çıkamadığı ve bu nedenle fabrikaları ziyarete gidemediğini söylediği de o dönemin İngiliz raporlarında yerini almıştır.⁸²

Bu süreçte öyle görünmektedir ki, polis aygıtları ancak sistemik bir aktör haline gelirlerse, kapitalist devletin sürekli tazmin edilmesi, arkasından toparlanmasını sağlamaları diğer bir deyişle bir tür

⁸⁰ Askeri rejimin çıkardığı bu polisi yeniden yapılandırma yasasının ana motifleri arasında polis lojistiğinin geliştirilmesi ve polisin barınma probleminin çözülmesi iki önemli unsurdur. Polis aygıtının üniformadan ısınmaya değin en temel ihtiyaçları konusunda görev yaptıkları mahallenin halkının yardımlarına bağımlı olduğu adeta dönemin polis şefleri tarafından yapılan bir itiraftır (“24 bin olması gereken İstanbul’da 8 bin polis var”, *Milliyet*, 17.08.1980). Öte yandan, polisin toplumla olan bağının dönüştürülmesi, polisin barınma sorununun çözülmesi konusunda gösterilen alakanın da bir sebebiydi. Polisin, yoksul mahallelerde ikamet etmek zorunda kalmasının onları solcu ideolojinin etkilerine açık bıraktığı düşünülüyordu.

⁸¹ Alıntı için bkz. Gürel, Burak, “Communist Police! The State in the 1970s Turkey”, *Journal of Historical Studies*, 2, 2004, s. 2.

⁸² Devletoğlu, a.g.k., s. 230.

üst-yapı vanası/valfi haline gelmeleri mümkündür. 1980 sonrasında askeri rejim polisi kendisine bağlı parazitik bir yapı haline getirmekten imtina etmiş, polisten sistemik bilinci yüksek siyasi bir aktör yaratılmasını istemiştir. Hatta 1984 yılında hazırlanan bir raporda da görüldüğü üzere, askeri yönetim çıkan kanunların birçoğunda polisin de kanun yapıcı rolüne sıçramasını önemsemiş, bu nedenle de polis yalnızca yürütmenin bir parçası olarak değil bizzat yasamanın da bir parçası olarak kurgulanmak istenmiştir.⁸³ Bu nedenle de modernleşmeden kasıt polisin yürütme gücünü kusursuzlaştırmak olduğu kadar aynı zamanda ona yasama faaliyetlerinin parçası haline gelme gücü de vermektir. Böylece polis, yalnızca hükümetlerin birer uzantısı olmaktan kurtulacak, doğrudan siyaset yapımı sürecinde aktif bir özne olarak, daha da önemlisi sadık bir sistemik yapı olarak kurgulanabilecektir.

1980'ler: Hızlı Zirve Çabuk Çöküş

Özal dönemi, özellikle polisin güçlendirilmesi ve polis aygıtının gerektiğinde devleti tahkim edebilecek, diğer yasal ya da yasadışı güvenlik aygıtlarının düzene uyumlulaştırılması konusunda bir sübab görevi görecektir. Diğer bir deyişle, Özal döneminde polisin uluslararasılaşması, polise askeri rejim döneminde burjuva düzeni bağlamında tekrar biçim verilmesinin ardından, polise bir tür üst-yapısal sübablık görevi vermeye çalışır. Jessop'un da söylediği üzere, devlet aygıtının kurumsal mimarisinin aldığı farklı biçimler, bu kurumsal mimarideki yapıların birbirlerine göre ilişkileri siyasi mücadelelerin izleyeceği strateji ve taktikleri belirleyecektir.⁸⁴ Polisin devlet aygıtında durduğu yer, bu aygıtı bağlı diğer unsurlarla olan ilişkisini ve bu ilişkiler bütününe toplumsal mücadelelere nasıl bir alan açtıklarını ya da açmadıklarını belirler. Bu nedenle de Özal döneminde polisin uluslararasılaşması bu mimarinin yani eşitsizliğin kendisine de bir müdahale anlamına gelir. Özal dönemindeki uluslararasılaşma modelinin temel belirleyeni, polisi bu mimarinin belkemiği kurumlarından birisi haline getirme uğraşdır. Uluslararası alanda itibarı artan, kendisine misyonlar emanet edilen

⁸³ Emniyet Genel Müdürlüğü (Türk Polis Teşkilatını Güçlendirme Vakfı), *Cumhuriyetin 60. Yılında Türk Polisi*, Türk Polis Teşkilatını Güçlendirme Vakfı, Ankara, 1984.

⁸⁴ Jessop, Bob, *State Power*, Polity Press, Birleşik Krallık, 2008.

bir aygıtın, “evdeki” toplumsal mücadelelere müdahale etmede manevra alanının genişlemesi olağan gözükmemektedir. Zira aygıtın dayanakları nefesleri yerel kalan mücadelelerin erişebileceği sınırların ötesine geçmiştir. Özetle, Özal döneminde polis aygıtı, uluslararası alanda kendisini perçinleyerek gücünü artırmaktadır. Tüm bunların pratikteki anlamı Özal döneminde devam eden Soğuk Savaş şartlarında şu demektir: komünizmle mücadele adına yaratılmış olan para-militer örgütlerin yürüttükleri uyuşturucu ticareti vb. işlerin de sermaye düzeni lehine kontrol altına alınması.

Nitekim Özal döneminde Türkiye’nin uyuşturucu ile mücadele konusunda yaptıkları uluslararası aktörler tarafından sık sık takdir edilir. Türkiye’nin tüm dünyaya uluslararası terörizmle uyuşturucu kaçakçılığı arasında yakın bir bağ olduğunu gösterdiği ilan edilir ve Türkiye’nin bu çabasına ABD ek bir ilgi gösterir.⁸⁵ Türk polis teşkilatının, uluslararası misyonlarındaki itici aktörlerden birisinin ABD olduğu söylenebilir. Nitekim Türkiye’nin polis aygıtının uluslararası düzlemde itibar kazanmasının yaşandığı bu süreç, 1984 senesinde Interpol’ün başına ABD’nin gizli servis başkanının geçmesiyle de örtüşür.⁸⁶

ABD ile olan bağların derinleştiği bu dönemde, polis eğitimi konusunda ABD ile özel bir anlaşma yapılır ve özel terörle mücadele timlerinin kurulması konusunda ABD’den teknik yardım ve işbirliği alınmaya başlanır.⁸⁷ 1986 senesinde bir grup polis şefi eğitim almak üzere ABD’ye gönderilir.⁸⁸ Aynı dönemde Türkiye 1985 tarihli Polis Yasası’nı (Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu) tartışmaktadır. Yasanın baskıcı karakteri Avrupa Ekonomik İşbirliği örgütü tarafından önceleri pek tasvip edilmemiş olsa da, Belçika topluluk adına Başbakan Özal’ın kendilerini ikna ettiğini söyler.⁸⁹ Yasa taslağının içerdiği maddeler arasında, Parlamento tarafından sonrasında reddedilse de, yakın gelecekte suç işleme ihtimali bulunanların polis tarafından gözaltına alınması hükmü dahi bulunmaktadır. Dönemin, Türkiye

⁸⁵“Interpol, Uluslararası Terörizmle de Mücadele Edecek”, *Milliyet*, 16.04.1984 ve “Dünya polisleri Türkiye’de toplanıyor”, *Milliyet*, 25.05.1984.

⁸⁶ Andreas and Nadelmann, a.g.k., s. 141.

⁸⁷ “İçişleri Bakanı Yıldırım Akbulut: Hedef Polisi Pasifize Etmek”, *Milliyet*, 02.02.1986.

⁸⁸ “Polis şefleri ABD’de eğitiliyor”, *Milliyet*, 10.02.1986.

⁸⁹ “Belçika Dışişleri Bakanı: Başbakan Özal, Polis Yasası için beni ikna etti”, *Milliyet*, 17.07.1985.

Barolar Birliği Başkanı bu süreçte önemli bir tespitte bulunur ve sistemin siyasi suçluların fişlenmesi üzerinden bir “polis bürokrasi-si” yaratmak istediğini söyler.⁹⁰ Bu kavramla işaret edilen, elindeki bilgi ya da istihbaratı hem kendisinin ve adına hareket ettiği egemen sınıfın kimi ye ya da üyelerinin çıkarlarının ilerletilmesi hedefiyle kullanabilecek, yozlaşmış bir grubun güçlenmesi ihtimalidir. Nitekim 1987 döneminden başlayarak 1996’da Susurluk Skandalı’nın patlak verdiği dönemde hızla ifşa olan mafya-iş adamı-polis ilişkileri bu tespitin doğrulandiğını gösterir.

ABD ağırlığı altında uluslararasılaşan polis aygıtı 1980’lerin sonuna doğru hızlı bir dejenerasyon yaşar. Bir yandan polisin içerisindeki farklı çıkar odakları birbirlerini ifşa eder ve çeşitli başlıklarda kanunsuz davranmakla eleştirirken, öte yandan polisteki bu durum hakkında MİT de devreye girer ve devletin zor aygıtları arasında bir mücadelenin sürdüğü gün yüzüne çıkar. Hâlihazırda şiddetli bir Kürt mücadelesine karşı hızlı bir para-militerleşmeye doğru yol alan devlet, 1980’lerin sonunda işçi eylemlerinin tekrardan görülmeye başlaması ve ğrenci mücadelesinin yeniden güçlenmesi karşısında polisin kullandığı şiddeti ve zulmane politikalarını gide-rek arttırır. Polisin neredeyse her gün bir gazeteciyi dövdüğü, basının can güvenliğinin kalmadığı bu dönem aynı zamanda Soğuk Savaşın da sona erdiği ve dünyadaki egemen kapitalist glerin yeni siya-setlerini belirlemeden önce yaşanan kısa bir duraklama dönemidir. Diğer bir deyişle, poliste uluslararasılaşmanın vitesini kltğ ve yeni polislik politikalarının inşasına gebe bu dönem, Türkiye’de de poliste çürümenin olduğa hızlandığı bu dönemle çakışır. Uluslararasılaşma konusundaki bu kısa ara, polisin iç siyaset mücadelelerine daha fazla gömüldüğünün habercisidir. Bu gmlme hali burjuva düzeninin yaşadığı krizin daha da derinleştireceği 1990’lı yılların da erken bir habercisidir.

1980’lerin başında hızlı bir çıkış ve toparlanma yaşayan polis aygıtı, kendisini uluslararası alana da perinlenmeye çalışmış ancak aynı hızla da dejenere olmuştur. Polis siyaset alanına düzeni rahat-latacak müdahalelerde bulunmak yerine, burjuva düzeninin daha da sıkışmasına neden olacak bir hal içerisine girmiştir. Bu nedenle de polisin uluslararasılaşması, askeri rejimin ve sonrasında zal’ın ar-

⁹⁰ “Polis bürokrasi yaratıyor”, *Milliyet*, 15.09.1986.

zuladığı meyveleri vermemiş, aksine bu sürecin hızından başı dönen polis aygıtı, düzen içi siyasi çekişmeler tarafından çok daha fazla belirlenir hale gelmiştir. Bu nedenle de Sovyet sonrası dünyada yeni bir polislik politikasını tedavüle sokacak olan başta ABD ve Avrupa Birliği ülkeleri, Türkiye’de de poliste reform dönemini başlatacaklardır. Poliste başlatılan bu reform dönemi, kendinden önceki uluslararasılaşma süreçlerinden nitel farklılıklar da barındıracaktır.

SONUÇ YERİNE

Sonuç kısmında, hem teorik olarak hem de olgusal düzlemde bir tür deneySELLİK içeren bu makalenin işaret ettiği yeni soru ve sorunlar gündeme getirilmeye çalışılacaktır.

1. Polisin uluslararasılaşmasını, polis incelemelerinde bir yöntem olarak öneren bu makale üzerinden kapitalist devlet teorilerinin de yeniden tartışmaya açılması gerektiği düşünülmektedir. Polisin uluslararasılaşmasının da göstermeye çalıştığı üzere, burjuva devlet henüz kurulduğu andan itibaren uluslararasılaşma faktörünü içsel bir unsur olarak bünyesinde taşır ve bu faktör, uluslararası alandaki egemen sınıflar tarafından ki bunlara geç kapitalistleşen ülkelerin egemenleri de dâhildir, devletin toplumsal zemininde yani sosyal biçiminde kimi oynamalar yapmak için kullanılan bir strateji olarak da görünmektedir. Öyleyse, devletin uluslararasılaşması yerel, ulusal ve ulusaşırı olmak üzere farklı ölçeklerde hem iradi süreçler bağlamında (bir egemen sınıf stratejisi olma) hem de sebep olduğu yapısal dönüşümler üzerinden (devlet aygıtlarının onları belirleyen özellikle ilerici toplumsal mücadelelerden özerkleşmesi) yeniden ele alınmayı hak etmektedir. Örneğin, uluslararasılaşma stratejisini geliştiren ulusaşırı bir sınıf mı vardır? Varsa bu sınıfın bileşenleri kimlerdir?

2. Türkiye’de polise uluslararasılaşma kavramı ve süreçleri üzerinden panoramik bir bakış atan bu çalışma, Türkiye’de polisin kuruluş ve gelişimine ilişkin kimi çıkarımlarda bulunmaya çalışmıştır. Uluslararasılaşmanın, polisi sistemik bir aktör olarak yeniden ve yeniden kurgulamak anlamına geldiğini iddia eden makale, odaklandığı kuruluş ve Soğuk Savaş dönemleri bağlamında Türkiye’de polisin sermaye düzenini diri tutacak, burjuva düzeninin krizlerine kriz eklemeyecek bir aktör haline gelmesinin önüne çıkan engellere de değinmeye çalışmış, diğer bir deyişle, uluslararasılaşma bağla-

mında diyalektik bir perspektif sunmaya çalışmıştır. Türkiye özelinde, polisin uluslararasılaşmasının polise yüklediği en önemli misyon gerektiğinde yerel toplumsal mücadelelerin kendi üzerindeki belirlenimini mümkün olduğunca bertaraf etmek ve düzenin belkemiğini oluşturan aygıtlardan birisi haline gelmektir. Türkiye’de kuruluş döneminden başlayarak, polisin siyaset alanına kapitalist sistem adına müdahaleciliği güçlendirilerek artırılmaya çalışılmıştır. Öyleyse, Türkiye’de polisin güncel siyasi misyonları nelerdir? 1930’lardan bugüne süreklilik ve kopuş hangi uğraklarla tanımlanabilir?

3. Polisin uluslararasılaşması Türkiye’nin dünyaya eklenme biçimlerinin, onun uluslararası düzendeki egemen güçlerle kurduğu ilişkinin de bir özetidir. Polisin uluslararasılaşması, uluslararası sistemle ulusal ölçekte kurulan burjuva düzeninin birbirleriyle uyumluluk derecesinin de bir gösterenidir. Öyle görünüyor ki Türkiye’de polisin siyasi misyonları arasında Türkiye’nin uluslararası devletler hiyerarşisindeki yerinin belirlenmesine katkı koymak da vardır. Bu durumda, Türkiye’deki polis aygıtının dış politikadaki rolü nedir?

Bu ve benzeri soruların, Türkiye’deki zayıf polis çalışmaları alanı düşünüldüğünde artırılması gerekmektedir. Polis aygıtı kapsamında yapılacak çalışmalar, kaçınılmaz olarak hem kapitalist devlet teorilerine hem de Türkiye’nin düzenini dert edinen araştırmalara katkıda bulunacaktır.

KAYNAKÇA

- Akça, İsmet ve Paker, Evren, “Ordu ve Güvenlik Siyasetine dair bir Değerlendirme”, *Türkiye’de Ordu, Devlet ve Güvenlik Siyaset*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010, s. 1-32.
- Andreas, P. ve Nadelmann, E., *Policing the Globe: Criminalization and Crime Control in International Relations*, Oxford University Press: New York, 2006.
- Bali, Rıfat, *Tabutluklar, Sansaryan Han ve İki Emniyet Müdürü*, Libra Yayınları, İstanbul, 2011.
- Baydar, E., *Atatürk’ün Emniyet Müdürü*, Destek Yayınları, İstanbul, 2010.
- Bayley, David, *Patterns of Policing: A Comparative International Analysis*. Rutgers University Press, New Brunswick, 1985.
- Berberoğlu, Enis, “Polis partisi iktidara yürüken işine gelen hükümeti kullanıyor”, *Hürriyet*, 09.07.1997

- Berksoy, Biriz, “Neoliberalizm ve Toplumsalın Yeniden Kurgulanması: 1980 sonrası Batı’da ve Türkiye’de Polis Teşkilatları ve Geçirdikleri Yapısal Dönüşüm”, *Toplum ve Bilim*, 109, 2007, s. 35-65.
- Berksoy, Biriz, *The Policing of Social Discontent and the Construction of the Social Body: Mapping the Expansion and Militarization of the Police Organization in Turkey in the Post-1980 Period*, *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul, 2007.
- Bonefeld, Werner, “Social Constitution and Form of the Capitalist State”, *Open Marxism Vol.1*, (Ed. Bonefeld- Gunn), Pluto, Londra, s. 93-133.
- Bora, Tanıl, “Polis Partisi”, *Birikim*, 141, 2001, s. 8-10.
- Burnham, Peter, “The Politics of Economic Management in the 1990s”, *New Political Economy*, Vol. 4, No. 1, March, 1999, s. 37-54.
- Cox, Robert, “Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory”, *Millenium: Journal of International Studies*, 10, 1981, s. 126-155.
- Çevik, Hasan Hüseyin ve Göksu, T., *Türkiye’de Devlet, Toplum ve Polis*, Seçkin, Ankara, 2002.
- Deflem, Mathieu, *Policing World Society: Historical Foundations of International Police Cooperation*, Oxford University Press, New York, 2002.
- Devletoğlu, Jan, *İngiliz Arşivlerinde 12 Eylül’ün Ayak Sesleri*, Doğan Kitap, İstanbul, 2010.
- Dikici, A., “Demokrat Parti Döneminde İç Güvenlik ve Türk Polis Teşkilatı”, *Akademik Bakış*, 3 (5), 2009, s. 61-94.
- Eraydın, İ., “Modern Polisin Teknik ve Salahiyetleri”, *Polis Dergisi*, 308, 1937, s. 3859-3878.
- Erhan, Çağrı, *Beyaz Savaş: Türk Amerikan İlişkilerinde Afyon Sorunu*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1996.
- Emsley, Clive, “The birth and development of the police”, T. Newburn (Ed.). *Handbook of Policing*, Willan Publishing, Birleşik Krallık, 2003, s. 66-83.
- Emsley, Clive ve Sphayer-Makov, H., *Police Detectives in History: 1750- 1950*, Ashgate, İngiltere, 2006.

- Emniyet Genel Müdürlüğü (Türk Polis Teşkilatını Güçlendirme Vakfı), Cumhuriyetin 60. Yılında Türk Polisi, Türk Polis Teşkilatını Güçlendirme Vakfı, Ankara, 1984.
- Ergut, Ferdan, *Modern Devlet ve Polis: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Toplumsal Denetimin Diyalektiği*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.
- Ergüven, E., *Şükrü Kaya: Sözleri- Yazıları, 1927-1937*, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1937.
- Feridun, İbrahim, *Polis Efendilere Mahsus Terbiye ve Malûmat-ı Meslekiye*, Emniyet Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2010.
- Gerstenberger, Heide, *Impersonal Power: History and Theory of the Bourgeois State*, Brill, Londra, 2007.
- Gürel, Burak, "Communist Police! The State in the 1970s Turkey", *Journal of Historical Studies*, 2, 2004, s. 1-18.
- Hoffman, J., *The Gramscian Challenge: Coercion and Consent in Marxist Political Theory*, Basil Blackwell, Büyük Britanya, 1984.
- Hülagü, Funda, Restoring Class Power over the Police: The Role of the International in Neoliberal Police Reform in Turkey, *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, ODTÜ, Ankara, 2011.
- Jacoby, Tim, "Semi-Authoritarian Incorporation and Autocratic Militarism in Turkey", *Development and Change*, 36 (4), 2005, s. 641-665.
- Jessop, Bob, *State Power*, Polity Press, Birleşik Krallık, 2008.
- Koçak, Cemil, *Türkiye'de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları*, İletişim, İstanbul, 2010.
- Koçak, Cemil, *Geçmişiniz İtinayla Temizlenir*, İletişim, İstanbul, 2009.
- Lévy, Noémi, "Polislikle İlgili Bilgilerin Dolaşım Tarzları: Osmanlı Polisi İçin Fransız Modeli mi?", *Jandarma ve Polis: Fransız ve Osmanlı Tarihçiliğine Çapraz Bakışlar*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2009, s. 146-171.
- Lévy, Noémi, "Une institution en formation: la police ottomane à l'époque d'Abdülhamid II", *European Journal of Turkish Studies*, 8, 2008.
- Liang, Hsi-Huey, *The rise of modern police and the European state system from Metternich to the Second World War*, Cambridge University Press, New York, 1992.

- Necmeddin, Ş. 5 M., “Cihandaki polis teşkilatının azreylediği mümeyyiz vasıflar”, *Polis Dergisi*, 265, 1931, s. 954-955.
- Neocleous, Mark, *Toplumsal Düzenin İnşası: Polis Erkinin Eleştirel Teorisi*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2006.
- Öner, Sıtkı, *Halkın Polisi: Pol-Der Anıları*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.
- Özdemir, Cüneyt, *Önemli İşler Dairesi: Derin Devletin Yeni Sahibi*, Doğan Kitap, İstanbul, 2009.
- Poulantzas, Nicos, *Faşizm ve Diktatörlük*, Birikim Yayınları, İstanbul, 1980.
- Rawlings, Philip, *Policing: A Short History*, Willan Publishing, ABD, 2002.
- Robinson, D. Cyril, “Ideology as History: A Look at the Way Some English Police Historians Look at the Police”, *Policing Volume I*, (Ed. Robert Reiner), Aldershot, Dartmouth, 1996, s. 83-97.
- Robrix, Frank, “[Hoover’ın kitabını] Aslından Fransızcaya Çeviren Frank Robrix’in Ön Sözü”, *Polis Dergisi*, 338, 1944, s.88-95.
- Ruppert, Mark, “Alienation, Capitalism and the Interstate System: Toward a Marxian/Gramscian Critique of IPE”, *Gramsci, Historical Materialism, and International Relations*, Cambridge University Press, Cambridge, 1993, s. 67-92.
- Sönmez, Ali, “Jandarma Teşkilatının Kuruluşu Sürecinde Baker Paşa’nın Rolü”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 11, 2009, s. 163- 173.
- Sönmez, Ali, “Polis Meclisinin Kuruluşu ve Kaldırılışı (1845-1850)”, *Ankara Üniversitesi D.T.C.F. Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 37, 2005, s. 259-275.
- Storch, Robert, “The Policeman as Domestic Missionary: Urban Discipline and Popular Culture in Northern England, 1850-1880”, *Journal of Social History*, 9, 1976, s. 481-509.
- Storch, Robert, “The plague of the blue locusts: police reform and popular resistance in Northern England, 1840-57”, *International Review of Social History*, 20, 1975, s. 61-90.
- Tanyol, C., “Yığın psikolojisi ve son hadiseler”, *Polis Mecmuası*, 39, 2010, s. 2-6.
- Teschke, Benno, “Bourgeois Revolution, State Formation and the Absence of the International”, *Historical Materialism*, 13 (2), 2005, s.3-26.

- Tongur, Hikmet, “Polis Görev ve Yetkileri Münasebetiyle”, *SBF Dergisi*, 1(4), 1943, s. 747- 755.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi, *Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi* (72. İnikat), Ankara, Türkiye Büyük Millet Meclisi, 1934.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi, *Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi* (77. İnikat), Ankara, Türkiye Büyük Millet Meclisi, 1934.
- Uysal, Aşen, “Cop Gölgesinde Politika: Türkiye’de Toplumsal Olay Polisliği ve Sokak Eylemleri”, *Mülkiye Dergisi*, 253, 2006, s. 79-95.
- Varlık, Bülent, *Umumi Müfettişler Toplantı Tutanakları- 1936*. Dipnot Yayınları, Ankara, 2010.
- Von Roques, V., *Papa’ya Komplo: Papa II. Jean Paul Suikastının Perde Arkası*, Yordam Kitap, İstanbul, 2008.
- Williams, Randall, “A State of Permanent Exception: The Birth of Modern Policing in Colonial Capitalism”, *Interventions*, 5, 2003, s. 322-344.
- Wood, Ellen Meiksins, *Democracy Against Capitalism*, Cambridge University Press, Birleşik Krallık, 1995.
- Yalman, Galip, *Transition to Neoliberalism: The Case of Turkey in the 1980s*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009.
- Yazman, N., “Cumhuriyet Devrinde Türk Polisinin İnkişafı”, *Polis Dergisi*, 314-315, 1938, s. 17-20.
- Yumak, Azmi, “Milletlerarası Polis İşbirliğinde Türk Polisi”. *Polis Mecmuası*, 1953, s. 10-12.
- Yumak, Azmi, *Kriminal Polis Milletlerarası Komisyonu 1946 Brüksel Toplantısı: Türkiye’nin Toplantıya Katılması ve Belçika, Fransa, İngiltere Polisi Hakkında Kısa İncelemeler*, Ankara Basımevi, Ankara, 1947.
- Zedner, Lucia, “Policing Before and After The Police”, *British Journal of Criminology*, 46, 2006, s. 78-96.
- “24 bin olması gereken İstanbul’da 8 bin polis var”, *Milliyet*, 17.08.1980.
- “Uyuşturucu Madde Transit Yolu Değişti”, *Milliyet*, 26.07.1981.
- “Interpol, Uluslararası Terörizmle de Mücadele Edecek”, *Milliyet*, 16.04.1984

- “Dünya polisleri Türkiye’de toplanıyor”, *Milliyet*, 25.05.1984.
- “Belçika Dışışleri Bakanı: Başbakan Özal, Polis Yasası için beni ikna etti”, *Milliyet*, 17.07.1985.
- “İçişleri Bakanı Yıldırım Akbulut: Hedef Polisi Pasifize Etmek”, *Milliyet*, 02.02.1986.
- “Polis şefleri ABD’de eğitiliyor”, *Milliyet*, 10.02.1986.
- “Polis bürokrasi yaratıyor”, *Milliyet*, 15.09.1986.